

REDEMPTIO

A JÁSZ ÉS KUN TELEPÜLÉSEK HONISMERETI LAPJA

XXX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

Ára: 500 Ft

2023. JÚNIUS

REDEMPTIO (latin szó, ejtsd: redempció) – visszavásárlás, megváltás, önmegváltás. A szó az 1745-ös Jászkun Redemptiora utal, amikor a jászok és a kunok példás összefogással, saját erejükből visszavásárolták kiváltságaikat. Mária Terézia magyar királynő 1745. május 6-án írta alá a jászok és a kunok redempcionális diplomáját.

Kunhímezéses ruhák

Fotó: Bán Andrea

ÍZELÍTŐ A TARTALOMBÓL

Aposka, Csunegyháza, Nagypó nagykunsági autonóm kun szállásból magyar jobbágy falu.....2-5. oldal
Verselő jászok és kunok 5. oldal
Magyar Kézműves Remek díjas lett a Kunhímezéses kollekción6-7. oldal
Értékeink nyomában — Változnak az idők7-8. oldal
Adatok a kunszentmártoni gimnázium megalapításának és első négy tanévének történetéhez II. rész..... 10-13. oldal

Százötven éve kapcsolódott be Jászberény az ország vasúti vérkeringésébe Emlékezés Ludvig Gyula mérnökre.....13-14. oldal
Népi kerámiák a Felső-Kiskunsági vásárokból a 19. századból és a 20. század elejéről.....15-17. oldal
KÉPES RIPORT a Jászkun Redemptio május 6-i jászberényi ünnepségéről.....20-21. oldal
Egy kétezer éve elhunyt orvos a Jászságban.....24-25. oldal
Miért halt meg Czibor János?26-27. oldal

Aposka, Csunegyháza, Nagypó nagykunsági autonóm kun szállásból magyar jobbágy falu

Hetven éve már, hogy Györffy György, A kunok feudalizálódása című tanulmányában felfigyelt arra a folyamatra, hogy a kun nemzetségek és családjaik, a kun szállások elöljárói (kapitányai) a szabad nemzetségtagokat személyi függésbe törekedtek kényszeríteni és adófizetésre kötelezni. A neves történész több példát is felsorolt, hogy a kunkapitányok földesúri elnyomási törekvései ellen a kunok szökéssel védekeztek, melynek következményeként egy-egy szállás el is néptelenedett. Ezért annak újbóli betelepítése vált szükségessé. Az újratelepítéssel azonban megváltozott a szállás jogállása, kikerült a kun települések közül és jobbágyfaluvá alakult át. Györffy fentebb említett alapvető tanulmányának megjelenését követően tudományos igazsággá vált, hogy a Nagy-kunság a kunok Olas (Egyesítés) nemzetségének a szállásterülete volt, mely a későbbiekben adminisztratív területi szervezetté, székké alakult át. A széket feltehetően első kapitányáról, Kolbázról (ejtsd Kolbasz) nevezték el, melynek jelentése – 'seregszárnyat győzz le' – maga is nemzetségi előkelőre utal. Kolbasz szállását (Kolbaszszállás) szintén róla nevezték el. A Kolbasz ejtésű név a magyar népnyelven 'Kolbász'-nak hangzott, pl. Kolbászszék.

Arra, hogy Törökszentmiklós környékén valamikor Kolbasz-székhez tartozó kun szállások voltak, szintén Györffy György hívta fel a figyelmet. A már fentebb szóba hozott tanulmányában említette meg, hogy 1392-ben Mária királynő engedélyezte László fia János nagypói kunkapitánynak (Johannis filii Ladislai Comani capitanei de Nagpo), hogy hasonló nevű szállására jobbágyokat telepítsen, akik felett többé nem a kun bírák fognak ítélni, hanem maga János fog bíraskodni nemesek módjára. Ezzel az aktussal Nagypó ki is került a kunok főbírójának hatásköréből, kun szállás mivolta megszűnt, nemesi birtokká alakult át. Az így közbeékelődött új nemesi birtok megszakította a nagykunsági szállások területi összefüggését.

Azonban I. Mátyás király uralkodása idején kiadott oklevelekből az is kiviláglott, hogy az oklevél kiadása idején további két, Nagypóval szomszédos jobbágyfalu, Aposka és Szenttamás is egykor kun szállás volt.

Nagypó

Törökszentmiklóssal ma is határos Kétpó, a 14. században még Nagypó a Kunság, Kolbasz-szék része volt. 1392-ben a szállás kapitánya Nagypói László fia János Mária királynőtól nyert engedélyt, hogy Nagypó nevű szállására jobbágyokat telepítsen, akik felett többé nem a kun bírák, hanem maga János fog bíraskodni nemesek módjára. (...megengedjük neki, hogy amennyiben az ő megnevezett Nagypó szállására (ad dictum suum descensum Nagpo vocatum) valamely szabad szerződéses emberek lakhatás céljából menni akarnak, szabadon mehessenek, és oda biztonságosan beszállhassanak azon szabadsággal, amellyel az ország nemesinek a többi jobbágyai lakhatnak.) Ezzel az aktussal Nagypó egyszer s mindenkorra kikerült a Kunság kebeléből, a kunkapitány magyar nemessé, szállása magyar nemesi birtokká vált. Ezzel kapcsolatban meg kell említenünk egy 1371-ben kiadott oklevelet is, amelyben I. (Nagy) Lajos király országa valamennyi törvénykezési tisztviselőjének (bíráinak) megtiltotta, hogy a Kuncheg (Köncseg, 'börsnadrág') nemzetségbeli Fekete Miklós fia László királyi madarász, kunkapitány és a kapitánysága alá tartozó kunoknak személye és vagyona felett „törvényt tartsanak”. A király mindazokat, akik a kunok ellen keresetet kívántak benyújtani, arra kötelezte, hogy azt a király, a nádor vagy ennek bírása előtt tegyék meg. Pálóczi Horváth András úgy vélte, hogy a kun nemzetségek sorában szereplő „Kuncheg név...valószínűleg a Csertán nembeli Köncsög ispántól való leszármazásra utal, oly módon, mint az Árpád-kori magyar nemzetségek nevei”. Azonban ez korántsem biztos. Nem volna reális azt feltételezni, hogy a Csertán nemzetség fejének leszármazottai esetünkben az Olas nemzetség szállásterületén rendelkeztek volna birtokokkal. Már

pedig az 1371-ben kiadott oklevél a hátoldalán található felirat szerint – Johannes de Naghpoy commissio regine – Nagypói János kunkapitány birtokában volt. Nagypói János Nagypói László fia volt. Nagypói László pedig azonos kellett legyen a Köncseg nemzetségbeli Fekete Miklós fia László királyi madarással és kunkapitánnyal. Csak ily módon kerülhetett Nagypói János birtokába a szóban forgó oklevél.

Nagypó falu a 15. század végéig megkettőződött., Nagypóra és Kispóra oszlott (ezért a település mai Kétpó neve). A településre a nagypóiak kun és magyar jobbágyai mellé a későbbiekben a török elől menekülő délszláv bevándorlók is betelepültek. Utóbbiak a 16. század hetvenes éveiben már a lakosság egyharmadát tették ki. A pói birtokok azonban nem voltak biztonságban (Lásd Csunaszenttamásnál). Néhai Nagypói Albert valamikor még 1491 előtt kispói birtokrészét Zalogba adta Parlagi Györgynek, aki időközben szintén elhalálozott. Ezt megtudván Balaszentmiklósi Csulai Máté György a birtokot „jogi eljárás nélkül elfoglalta, minden módon örzi, jelenleg is (1498-ban) magánál tartja”. 1504-ben Csulai Máté György már saját jogon osztozkodott osztályos társaival mind a két Pón.

Aposka

A magyar nyelvben Aposkaként rögzült kun szállás a nevét, amint az egy Mátyás király által 1459. március 31-én kiadott oklevélből kiviláglott, egy előkelő kun nemesről, a nagykun székeknek nevet adó Kolbasz testvéréről Aboskáról (Aboska 'öreg') kapta, mert feltehetően a szállásterületek szétosztásánál az neki jutott. Aboska szállásának a nevét a helynéven kívül néhány oklevél is megőrizte, melyek közül a legkorábban kibocsátott 1468. június 20-án kelt. Ez az oklevél egy tervezett, de elmaradt fogott bíraskodás helyszínévé tette fel Aposkát, amelynek státusza már ekkor „jobbágyok által lakott falubirtok” volt. A felperesek: Nagypói Jakab, Albert és Fülöp kunok, az alperesek: néhai Balaszentmiklósi Pozsár

nevezetű Máté fia Gergely, Barczali László és Balai György voltak.

Egy 1479. december 2-án kelt királyi leiratból tudható, hogy Aposka ekkor már néhai Nagypói Ambrus fiainak, Jakabnak és Albertnek a birtokában volt, akik feltehetően örökösödés révén jutottak hozzá. Azonban a nagypói kunok Aposkán is már mint magyar nemesek gyakorolták tulajdonjogukat. 1476-ban az akkor éppen Csunaszenttamásnak nevezett település húsz lakosa Csulai Ficsor László vezetésével elfoglalta „néhai nemes Nagypói Ambrus fiainak, Albertnek és Jakabnak... Aposka nevezetű falubirtok határain belül elterülő Páloshalma nevezetű dombja körzetében, az attól keletre, nyugatra és délre eső szántót és kaszálót, amely szántóföldek és kaszálók az említett domb és két út között fekszenek, mely utak egyike attól az Aposka falubirtokból a nevezett Csunaszenttamás falubirtoknak fut, a másik pedig Balaszentmiklós falubirtoktól Királyhalma falubirtok felé járnak és egy bizonyos árokhoz közel, és az ugyanazon Csunaszenttamás felőli oldalon fekszenek, mintegy elválasztva egymástól határ-nonalként Aposka és Szenttamás falubirtokokat.” A hatalmaskodók, amikor elfoglalták a felsorolt szántókat és kaszálókat, jobbágyokat is fogságba vetettek és fogva tartottak, s az elfoglalt területeket még 1479-ben is élték.

1478-ban Szent György napja (április 24.) táján Csulai Ficsor László jobbágyai Nagypói Albert és Jakab más földjeit, amelyek „Aposka nevű falubirtok igaz határain belül vannak, amelyeket az ugyanazon panaszosok vagy a lábasmarhái vagy a nyájaik élésére tartottak”, pl. az Aposkától Szenttamáshoz vezető úttól „kelet felé egészen a bizonyos Büdös-ér vízmederig (usque alveum Bydeser), innen pedig dél felé hajolva azoknak a panaszosoknak Csugar nevezetű rétjéig (usque pratam chwgarrethe), a maga javára illetéktelenül elfoglaltatta és ugyanazon jobbágyai óhaja szerint elszántatta, bevetette, valamint élte hatalmaskodás útján.” A panaszbán foglaltak valóság-tartalmát, melyet a Nagypóiak személyesen hoztak Mátyás király tudomására, Gyalui Vas Antal, Külső-Szolnok vármegye alispánja 1480-ban igazolta. A fennmaradt adatokból egyértelmű, hogy a nagy hatalmú Kolbasz testvérének szállása a 15. század második felében már nem volt a Nagy-kunság

része. Akkor már, ki tudja mióta, talán már maga Aboska vagy valamelyik leszármazottja, legkésőbbben a Nagypóiak által magyar nemesi jogon létrehozott feudális magánbirtokká vált. A régészetileg mindmáig nem azonosított Aposka neve helynévként sem maradt fenn. Györffy György Aposkát Pusztapó (ma Kétpó) környékén kereste, Benedek Gyula pedig azt feltételezte: „ha ma létezne, úgy Törökszentmiklós belterületére esne, annak déli oldalán”. A néhány fennmaradt okleveles adat alapján Györffy járt közelebb az igazsághoz. Aposka Szenttamással volt határos. Az út Aposkáról Szenttamásra vezetett, s a falu határához tartozott Csugar. Utóbbi helynév napjainkig fenn is maradt. Következésképpen Aposka falubirtok Csunaszenttamástól délre, Kétpótól délkeletre feküdt, s dél felől nagy valószínűséggel Mezőtúr határával érintkezhetett.

Csunegyház, Csuna, Csunaháza, Csunaszenttamás, Szenttamás

1389-ben Szent Fábián és Sebestyén vértanúk egyháza körül levő kunok szállásán (Fábiánsebestyén, ma Fábiánka puszta Kunmadaras határában), amelyet nagy valószínűséggel a Karcagok (Karszag 'sztyeppe' róka") uraltak, kiegyezett Jakab fia Miklós és János fia Miklós Waychunnypei kun és Zendre (Szendre) fia Jakab Alonypei kunnal, aki visszaadta nekik a tőlük elvett Újszállás, más éven Zakegyház kun szállást. Györffy György minden bizonnyal helyesen azt állapította meg, hogy a szóban forgó oklevél Waychunnype kifejezése a kun Baj-csun 'az igaz úr' és a magyar nípe (azaz népe) szó összetétele. A névből a 'baj' (bej, búj, bég) méltóságnév. Hasonlóképpen az Alonype kifejezéshez, amelyben egy Alin 'homlok' nevű kun főnök népről van szó. S ezek a szállásnevek ugyanúgy a birtokok nevét tartották fenn, mint a Csorbajánosszállása vagy Besemihályszállása elnevezések. Kérdés, hogy hol tarthatta Baj-csun a szállását? Györffy György nem minden alap nélkül, úgy vélte, hogy az oklevelek Chun, Chuna, Chuma kifejezései Baj-csunra, az 'igaz úrra' vonatkoznak. Következésképpen Baj-chun népe a Chuna, Chuneghaz, Chunahaza nevű településen élhetett, s ez a település azonos volt napjainkban a törökszentmiklósi

határ részeként ismert Szenttamással (1466-os adat szerint Zenththamas alio nomine Chuna).

Mint már említettük, 1395-ben Újszállás, Alonnépe, Abcsikszállás ('apácska, nagybácsika, medvécske'), Póhamara és Kolbaszszállás települést, a hasonló nevű szék központját Chunegyházi János fiai Jakab, Lőrinc és László, valamint Jakab fia Miklós, Tamás és László kun nemesek közösen birtokolták. A felsorolt keresztény nevű nemes kunok valószínűleg Kolbasz (és testvérei, unokatestvéreik és távolabbi rokonaik) leszármazottai lehettek. 1406-ban Csunegyházi Jakab fia Miklós és János fia Jakab kunok kérésére Zsigmond király átírta Lackfi István nádor fentebb említett, 1389-ben kelt oklevelét. Még ebben az évben csunaházi Kun János (Johannes comanus de Chunahaza) Tiszabői Kántor Mihálytól és fiaitól, Imrétől és Istvántól 60 forintért – egy forintot száz új dénárban számolva – a budai káptalan előtt húsz évre zálogba vették Kenderes falunak általuk birtokolt egyharmadának fele részét. Azzal a kikötéssel, hogy a zálogba adók, amíg a húsz év le nem telik, nem válthatják vissza, akkor azonban 50 forintért visszavásárolhatják. A zálogot még ebben az évben a csunegyházi kunok talán üzleti érdekből, talán felettesük ráhatására átruházták 80 forintért Kovári Pál nádori ítélmesterre, aki nem nagyon siette megfizetni a kunok által kért összeget. Garai Miklós nádor 1407. december 24-én kiadott biznyságlevelében elismerte, hogy Kenderes falubirtok egyharmada felének a kiváltási díjával Kovári adósa maradt a csunegyházi kunoknak és kötelezte magát, hogy 1408. március 7-ig adósságát megfizeti. 1464-re Csuna, Csunegyháza, temploma védőszentjének nevére, Szenttamásra – változtatta nevét. A névvaltoztatás oka a település státusának megváltoztatása lehetett, az ugyanis kun szállásbirtokból magyar nemesi jogú birtokká vált. A változás már korábban, feltehetően még 1438 előtt megtörténhetett. Ennek biztos jele volt egyik kapitányuk népes családjának, familiárisainak és szolgálinak Tenyőre (Tiszatenyő) történő sikertelen átköltözési kísérlete.

Csuna névváltoztatásának a háttérében a balaszentmiklósi (Törökszentmiklós) nemesek birtokszerzési kísérletei állhattak. 1464-ben a korábban kunkapitányok által igazgatott (feltehetően magyar nemesi jogon birtokolt), bizonyíthatóan a Kunság-hoz tartozó település Balai (de Bala) és Barczali (de Barchal) László falubirtokaként tűnt fel.

Nem régiben néhány munkában felmerült, hogy Csunegyház és Szenttamás két önálló település lett volna. Ezt azonban kétségkívül cáfolják a Szenttamásra vonatkozó okleveles adatok. 1466: Zenththamas alio nomine Chuna. 1479-ben ismét Csuna-szenttamás falubirtokban lakókat említettek (in possessione chuna Zenththamas commorantes), akik ekkor már Csulai Ficsor László jobbágyai voltak. Benedek Gyula még egy 1482-ben kelt iratban is így találta: Zent Tamas alio nomine Chuna.

1464-ben, amikortól a fennmaradt oklevelekben Csunegyházát Szenttamásnak nevezték, Külső Szolnok vármegye törvényszékén nemes Nagypói (de Nagpo) Jakab tiltakozott amiatt, hogy Balai György és Barczali László szenttamási familiárisaikkal és jobbágyaikkal „a panaszosok réjtjén, illetve a kaszálóján Nagypó nevezetű falubirtoknak az igaz határain belül a füvet lekaszáltatni engedték és abból annyit, amennyi az akarataknak tetszett hatalmaskodás erejével elvitettek...”. Egy évvel később nemes Nagypói Jakab kénytelen volt ismét Külső-Szolnok vármegye előljáróihoz fordulni. A vármegye alispánjai és szolgabírái által 1460-ban kiadott bizonyoságlevélből, melyben Szenttamás még korábbi Csuna (Chuna) néven szerepelt, megtudhattuk, hogy „...Balai (Balay) György, Barcali (Barchaly) László és Pozsár Gergely a csunai (de Chuna) jobbágyokkal ... Nagypó falubirtok határain belül lévő szántóföldeket (a quasdam terra arabiles sub meta ad possessionem Naghpo) hatalmasan elszántották, bevetették és elidegemítették...” A vármegye által kiküldött Gercse András a panasz valódiságát igazolta, hiszen „azokat az elszántott és bevetett földeket, valamint az azokban szántó ekéket a saját szemével látta.” Balai György és Pozsár Gergely szenttamási jobbágyainak hatalmaskodása Nagypón továbbra is folytatódott. 1467. július 20-án Külső-Szolnok vármegye alispánjai és szolgabírái Nagypói Jakab újabb

panaszára adtak ki bizonyoságlevelet arról, hogy az említett földbirtokok szenttamási jobbágyai „...a nyájakat vagy a marháikat a panaszos Nagypó falubirtoka határain belül lévő szántóföldecskéjére (ad quendam particulam segetum exponentis sub territorio possessionis dicti Nagpo) hajtották legeltetés és letarolás céljából, míglen pedig, az ugyanazon panaszos (Nagypói Jakab) valamint a bizalmi emberei (familiares sui) a nyáj elkergetésére rohantak. Akkor ugyanazok (a Szenttamáson lakó népek) fegyveres kézzel a panaszos (Nagypói Jakab) és hasonlóképpen az övéi ellen rontottak és az így megsebzett népektől túszoikat ejtettek.” A szenttamásiak hatalmaskodása tovább is folytatódott. 1467 nyarán „bizonyos terméseket és gabonát... jogtalanul és illetéktelenül elvittek és... Szenttamás falubirtokban leraktak, valamint elraboltak a megnevezett panaszos (Nagypói Jakab) sérelmére és nagy kárára.”

1468. március 20-dikát megelőzően Nagypói Jakab, Albert és Fülöp, valamint Pozsár nevezetű Máté fia Gergely, Barczai László és Balai György között a szenttamásiak hatalmaskodásai miatti sérelmekből fakadó ellentéteket „fogott bírák” közreműködésével kívánták lezárni, azonban az Aposkára tervezett eljárás megghiúsult, mert az alperesek, Balaszentmiklósi Pozsár nevezetű Máté fia Gergely, Barczali László és Balai György, a tárgyalásra nem mentek el, attól távol maradtak.

Összefoglalás

Az eddig felsoroltak alapján egyértelműnek tűnik, hogy Nagypó, Aposka és Csuna eredetileg az Olas nemzetség szállásterületéhez, Kolbaz-székhez, azaz a Nagykunsághoz tartozó település volt. Nagypó legkorábról ismert kapitánya a Köncseg (’Börnadrág’) nemzetségbeli Fekete Miklós lehetett, aki már nagy valószínűséggel magyar nemesi tulajdonosi jogokat vindikálva magának kezelhette szállítását. Őt a kapitányságban fia László, királyi madarász követte, aki 1371-ben abban a kegyben részesült, hogy Nagy Lajos országa valamennyi törvénykezési tisztviselőjének megtiltotta, hogy Lászlónak és a kapitánysága alá tartozó kunoknak személyük vagy vagyonuk felett törvényt tartsanak. A király egyben kötelezte Lászlót, hogy kunjai felett törvényesen bíraskodjék, ellenkező esetben a

király, a nádor és bíráik előtt lehetett jogorvoslatot keresni. 1392-ben már László fia, Nagypói János volt a szállás kapitánya, akinek Mária királynő megengedte, hogy jobbágyokat telepítsen Nagypóra. Erre az időre Nagypó kun szállásból feudális magánbirtokká alakult át.

Nagypó kapitányai 1392 után hét évtizedre eltűnnek a forrásokból, azonban minden bizonnyal Nagypói János egyenes ági leszármazottai öröklik a kapitányságot és a tulajdonjogot, mert a család neve és nemesi rangja nem változik. 1464 előtt Nagypói Ambrus volt a szállás kapitánya. Őt fiai Jakab, Albert és Fülöp követik. Fülöp csupán 1464-ben szerepel, Nagypói Jakab 1464–1480-ig, Albert 1468–1480-ig követhető mint kapitány a forrásokban.

Aposkát mint sok más kun szállást, a település egyik első, ha nem a legelső, birtokosáról (kapitányáról), a széknek nevet adó Kolbaz testvéréről nevezték el. Nem tudhatjuk, hogy Aboska kun ’Öreg’ neve a születésekor kapott név vagy későbbi ragadványnév volt-e, azonban bármelyik lehetett. Hogy Aboska ágán kik örökölhették a település kapitányságát, nem tudni. Gyárfás közléséből tudható, hogy Aboska fia Pál, unokája pedig az Endre nevet kapta a szent keresztségben.

A későbbiekben az Aboska leszármazottáról nincs tudomásunk. Valószínűleg az Aboska ágak Endre halála után magvaszakadt, mert a tőle Hegyesegyházi Lajos által elfoglalt hegyesegyházi részbirtokok jogos örököseinek Kolbaz fiainak, Istvánnak és Miklósnak a leszármazottait nevezték meg. Ami bizonyos, Aposka a nagypóiak ágán öröklődött, tulajdonosai (kapitányai) 1476–79-ben nemes Nagypói Ambrus fiai, Albert és Jakab voltak.

Csuna, Csunegyház, másik, későbbi nevén Szenttamás először 1395-ben fordul elő oklevélben, melyből az világlik ki, hogy Dobozi Miklós, a kunok helyettes bírása, a csunegyházi nemes kunoktól birtokaikat elorozta. Jakab fia Miklóstól, Tamástól és Lászlótól Balaszentmiklós, Kisszállás, Csorbajánosszállása, Homokszállás, Besemihályszállása, János fia Jakabtól, Lőrinctől és Lászlótól pedig Ujszállás, Alonnipw, Kolbazszállása, Abcsikszállás és Póhamara településeket (possessiones). A király egyben kötelezte Dobozi Miklóst, hogy a felsorolt településeket a kunoknak adja vissza.

Vagyis a csunegyházi nemes kunok több szállást birtokoltak, jogilag több szállás kapitányai voltak ők és rokonaik.

1439-ben hallunk először és utoljára a csunai kunok kapitányairól, amikor is familiárisaikkal, szolgálókkal, népükkel együtt Tiszatenyőre kíséreltek meg átköltözni, nyilvánvalóan a jobbágyi sorsba süllyedés ellen tiltakozva. Ettől az évtől kezdve Csuna, Csunegyháza-Szenttamás település olyan feudális magánbirtokká vált, amely többé már nem volt a kunok kezén.

Miután a csunegyházi kunok Kolbazszállást jogosan birtokolták, annak jog szerint voltak kapitányai. Az is nyilvánvalónak tűnik, hogy akár apai, akár leányágok Kolbaz leszármazottai kellett legyenek. Mivel a nagypóiak jogosan örökölték Kolbaz testvére, Aboska szállásának tulajdonjogát, igencsak valószínűnek tűnik, hogy Aposka, Nagypó és Csunegyháza-Szenttamás olyan kun előkelők szállása volt, akik a nagykun széknek nevet adó Kolbaz közvetlen rokonságához tartozhattak. S kapitányaik talán éppen emiatt is voltak érdekelték szállásaik feudális magánbirtokká történő átalakításában, amelynek egyenes következménye lehetett a birtokok pl. elzálogosítása, tulajdonos váltása. Az első új birtokosok környékbeli, balai /Óbala/ és balaszentmiklósi /Törökszentmiklós/ nemesek lettek: Balai György és Barczali László (1464 – Szenttamás) Csulai Ficsor László (1479 – Csunaszenttamás), Balaszentmiklósi Csulai Máté György (1491 – Nagypó, Kispó, s minden valószínűség szerint Aposka is).

A környékbeli birtokosok, valamint köztük és a kunok között gyakorta surlódások lehettek, amelyre vannak adataink. 1399. június 21-én Bebek Detre nádor Balai Tamást és Miklóst eltiltotta Balaszentmiklós és Tiszana la falubirtokok és halastavaik megvételeitől, a falvak termései, haszonvételei beszédésétől, eltulajdonításától. 1404. május 16-án Garai Miklós nádor parancsba adta Antal fia János mesternek, a kunok albirájának és helyetteseinek, hogy a Balaszentmiklósi Pozsár nevezetű (Posar de Balazenthmiclos) fiának Istvánnak és István testvérének, akik a királyi ajtonállómester Szécsényi bán fia Simon familiárisai, az általuk elvett birtokait épségben és sértetlenül azonnal adják vissza.

Dr. Selmeczi László régész

Felhasznált irodalom

Bagi Gábor: A Nagykunság a XIII–XVI. században. Karcag, 2006

Baski Imre: Csagircsa. Török és magyar névtani tanulmányok. 1981–2006. Karcag, 2006

Benedek Gyula: Oklevelek Külső-Szolnok vármegye XIV. századi történetéből. In: Zounuk 6. (1991), 283–327. Szolnok, 1991

Benedek Gyula: Mohács előtti oklevelek Külső-Szolnok vármegye történetéből 1330–1526.

In: Zounuk 9. (1994), (247–297. Szolnok, 1994

Benedek Gyula: Oklevelek Jász-Nagykun-Szolnok megye volt hevesi részeinek 14. századi történetéből (1301–1400). In: Zounuk 11. Szolnok, 279–342. 1996

Benedek Gyula: Törökszentmiklósi oklevelek és iratok 1075–1685. Dokumentatio Historica XIII. Szolnok, 2011

Benedek Gyula – Zádorné Szoldos Mária: Jász-Nagykun-Szolnok megyei oklevelek 1075–1526. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Közleményei 3. Szolnok, 1998

Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I–III., V. Budapest, 1890–1913

Fodor Zoltán: Oklevéltár Mezőtúr város történetéhez 1205–1864. Mezőtúr, 1968

Gombocz Zoltán: Árpádkori török személyneveink. Magyar Nyelvtörténeti Közlemények, Budapest 1915

Gyárfás István: A jász-kunok története. Harmadik kötet. 1301–1542-ig. Szolnok, 1883

Györffy György: A kunok feudalizálódása. In: Tanulmányok a parasztság történetéhez

Magyarországon a 14. században. Szerk: Székely György. 248–375. Budapest, 1953

Györffy György: A Nagykunság és Karcag a középkorban. In: Karcagi várostörténeti tanulmányok. Szerk: Bellon Tibor-Kaposvári Gyula. 3–16. Karcag, 1974

Györffy György: A magyarság keleti elemei. Budapest, 1990

Györffy Lajos: Adatok az Alföld törökkori településtörténetéhez. Jászkunsági Füzetek 4. Szolnok, 1956

Héja László: A középkori Törökszentmiklós és térsége a helynevek tükrében. Törökszentmiklós 2010

Mályusz Elemér: Zsigmond kori oklevéltár I. Budapest, 1951

Mályusz Elemér: Zsigmond kori oklevéltár II/1. Budapest, 1956

Pálóczi Horváth András: A kunok megtelepedése Magyarországon. Archaeológiai Értesítő 1974 (101), 244–259.

Rásonyi László: Kolbászszék. Magyar Nyelv. XXXII (1936), 266.

Rásonyi László: Les anthroponymes Comans de Hoöngrie. In: AOH (Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae) 20 (1967), 135–149.

Selmeczi László: Őseink nyomában. A magyarországi kunok Olas nemzetsége és Kolbazszéke 1243/46 –1685. Kisújszállás, 2013

Verselő jászok és kunok

Jászság

Csörsz árok legenda, királyleány hajó, Busa boglya, boksa árnyakkal szaladó. Cirrus felhő fátyol, megfakadt vetés, Lágý tavaszi szélben héja szárnylebbenés.

Szelíd erdő-sávok csöndbe billent pajzsa, Bólintó tornyokban templom halk harangja. Áta-bota szántás közein az őzek, Jegenye nyár dárda őre ősidőnek.

Meszelt tornácokon fehérnél fehérebb Zászlóval lobbanó lélek, óvó ének, Régi imakönyvek, Bibliák a padon, Isten mosolya napfény tisztásokon. **Farmosi László**

Alkotás

Költő lennék?

Ne csapjam be magam,
De a toll gyakran
a kezemhez ragad.

Felszínes témák,
néha komolyabbak,
igénylik, hogy olvasva is
nyomot hagyhassanak.

Ilyenkor megnyugszom,
de felködlik egy ige,
netán egy főnév,
hogy cseréljenek helyet.

Másnap vagy még később,
újra moco rognak,
helyet a versemben
ők is kaphassanak.

Mátics Béláné

Sétál az óra

Sétál az óra, nagy mutatója,
Éjszaka csendes, bölcs utazója.
Rezzen az álom, ábrándot átfon,
Szunnyad a titkok, jó kutatója.

Alszik a dongó, éneke zsongó,
Néma az éjjel, békéje kongó,
Csillag az égen, tündököl ébren,
Őrizve várost, régi bolyongó.

Ábránd virága, nincsen hibája,
Csend borul ágra, s az éji világra.
Csengettyű csillan, álom elillan,
Vágyak csodája, s a néma imája.

Tóth Marianna

Az emberi, családi, baráti, szakmai kapcsolatokat mindig fontosnak tartottam és ápoltam. Megannyi kunsági, jászági ember biztatása ad ehhez erőt. „Földjeim” közül kiemelem dr. Fazekas Sándor, Varga Mihály, dr. Tóth Albert, dr. Szabó Lajos országgyűlési képviselőket. A levél, a telefon, a rádió, a televízió, a film csak eszköz a kapcsolat közvetítésében. Mögötte mindig két személy, emberek vannak. A szakmám képviselőivel közösen vállalt kutatások, munkák igen hasznosak voltak. Nem hagyhatom ki a más tudományágak „nagyjaitól” kapott útmutatásokat, amelyek kiszélesítették írásaim hasznosíthatóságát. Így az etnográfia, antropológia, muzeológia mellett a történelem, az irodalom, a szociológia, a demográfia stb. képviselőivel együtt munkálkodás tudományközivé tette a néprajzot. A média, mint az ismeretterjesztés 20. századi eszközei ugyancsak elkerülhetetlenek. Nagy szerencsémnek tartom, hogy az 1970-es évek közepétől folyamatos volt a kapcsolatom Szél Júliával, a Magyar Rádió riporterével. Több „értékes emberhez” elkísértem a Nagykunságon, a Bácskában, a Fekete-Körös völgyében. Ő vitt engem magával Kárpátaljára, hogy csak néhány riportkészítési helyet említsek. Most úgy

érezem, hogy nekem még történelmi kötelességem az ő értékes munkájára felhívni a figyelmet. Tervezem egy könyv összeállítását és kiadatását, amellyel a család is egyetért. A filmek (Karácsony Sándor, Kenyeres Gyula, Tálás László) közül Karácsony Sándort emelem most ki, aki közreműködéssel megvalósította „A kunok hazája. Kunok maradtunk a 21. században is”. Az ifjú tehetségnek nagy tervei vannak a Jászkunság, Bihar, az Alföld hagyományos népi kultúrájának a megőrkítésére. A világ azonban nem állt meg a 20-21. század fordulóján sem. Újabb lehetőségeket kínált, így új kihívásokkal kellett szembe néznie. Kipróbáltam, küzdöttem, „magamévá tettem”, elsjátítottam, máskor lemondtam róla. Itt éreztem leginkább belső korlátaimat. Egyetemista koromban megismertem a gépírást, majd 1995-ben tértem át a számítógép használatra. A kulturális életben bekövetkezett rendszerváltásra jól felkészített a népfőiskola. Megtanultam projektben gondolkodni, pályázni. A civil szervezet alapításának lehetőségével én is éltem, amely szerepét ma is fontosnak tartom. Ennek érdeklődési kör szerinti, korosztályi és cél szerinti működését támogatom. Ezen keretek között is lehet nagyot alkotni. A saját

életemben a tenni akarásom a történelmi hagyományörzés megújításában nyilvánult meg. Az 1990-es évek közepén felvetett ötletet, a kidolgozott redempciós projektet az egykori Jászkunság mai népe magáévá tette, amivel kifejezte ősei tiszteletét, megerősítette a települések összetartozását, hozzájárult a civil szervezetek fejlődéséhez, végső soron régi-új hagyományt teremtett (lovasszervezetek, jász és kun viselet, foglalkozások, szokások, tisztségek felújítása, redempciós ünnepségek stb.). Határozott karaktert, példát mutat a történelmi néprajzi csoportoknak. Mindezzel a magyar kultúra sokszínűségét mutatja meg és őrzi. Nyugdíjasként én is érzem, tudom, mint sokan mások, hogy lehetőségeim szűkülnek. Az élet, a gondolkodás és a tudomány is tovább fejlődik. Lassan a mi munkánkat is túl haladják az újabb nemzedékek eredményei. Véleményem szerint azonban az elődök, a múlt értékeit meg kell őrízni. Ezért hasznos Guttenberg találmány, a könyv, amely már több mint 500 éve őrzi az emberiség alkotásait, értékeit. Mindezt fontosnak tartom a könyvkiadást, a könyvtárakat, az olvasást. Emellett kiállok életem végéig.

Dr. Örsi Julianna társadalomkutató

59. Pető semlyéke 1822/23
60. Rév lapos zug 1819/69, 1836
61. Róka lyukas 1822/23
62. Sorvat zug 1819/69
63. Szőr halom 1819/69
64. Tanya köze 1822/23
65. Tatárszállás puszta 1819/69
66. Tetű halom 1836
67. Vágott halom 1782/85, 1819/69, 1822/23
68. Vásár hát 1782/85, 1822/23
69. Ürmös lapos 1819/69

22. Gyalu, Istvánháza

70. Csörge halom 1782/85
71. Csukatz 1819/69
72. Gyalu halom 1819/69
73. Gyalu puszta 1782/85
74. Gyügeri halom 1819/69
75. Inokai halom 1819/69
76. Istvánháza puszta 1782/85, 1819/69
77. Kékes hát 1819/69
78. Koptató halom 1819/69
79. Körtély 1819/69
80. Nagy ér 1819/69
81. Nagy rét 1819/69
82. Nagy telek 1819/69
83. Szőrfüves 1819/69
84. Templom omladéka 1822/23
85. Vajkó halom 1819/69
86. Borsós halom 1782/85

Szelevény

1. Bivalyos 1822/23
2. Borjú járás 1819/69, 1822/23, 1833/44
3. Csigás ér 1819/69, 1833/44
4. Csipsár dűlő 1782/85, 1784/90
5. Csipsári dohányosok 1782/85
6. Dinnyés tó 1819/69
7. Dömötör kerületje 1819/69, 1822/23
8. Dömötör köze 1819/69, 1833/44
9. Ellés 1819/69, 1822/23
10. Erdő szeg 1819/69
11. Fehér tó 1822/23
12. Felső rét 1819/69, 1833/44
13. Gatyasár lapos 1819/69
14. Gödény hát 1822/23
15. Halesz 1833/44
16. Hamis tó 1822/23
17. Harcsás sziget 1822/23
18. Hármalapos 1822/23
19. Három ág 1822/23
20. Három kút-fenek 1822/23
21. Holt-Körös 1819/69, 1822/23, 1833/44
22. Holt-Tisza 1819/69, 1822/23
23. Hosszú hát 1819/69, 1833/44
24. Iriszlő 1819/69, 1822/23, 1833/44
25. Kakas (Kokas) ér 1819/69, 1822/23, 1833/44
26. Kis Hamis-tó 1822/23

27. Kis Harcsás 1822/23
28. Kis szék 1822/23, 1833/44
29. Kis-Tisza 1819/69, 1822/23
30. Kőkény zug 1822/23
31. Kőkös ér 1833/44
32. Kőrös 1782/85, 1819/69, 1822/23, 1833/44
33. Kun halom 1819/69
34. Malom zug 1819/69, 1822/23
35. Menyora (Menyér) 1784/90
36. Morotva 1819/69
37. Morotva köz 1819/69, 1822/23
38. Nádas sziget 1819/69
39. Nádas kertje 1822/23
40. Nagy ér 1819/69
41. Nagy fenyér 1819/69
42. Nagy Hamis-tó háttya 1822/23
43. Nagy Harcsás 1822/23
44. Nagy Rókás 1819/69
45. Nagy szék-hát 1822/23, 1833/44
46. Ökör járás 1822/23
47. Öt halom 1784/90, 1819/69, 1822/23, 1833/44
48. Öt halom allya 1819/69, 1833/44
49. Pernyész hát 1819/69, 1822/23, 1833/44
50. Péter örvény 1819/69
51. Pina pecék 1784/90
52. Pitvar ér 1822/23
53. Rókalyuk hát 1822/23
54. Róka lyuk 1822/23
55. Szelevény halom 1782/85
56. Szelevény hát 1822/23, 1833/44
57. Sziget 1819/69
58. Szöllős 1784/90, 1822/23, 1833/44
59. Szöllős halom 1819/69
60. Tópart 1819/69
61. Tóvíz-köz 1819/69
62. Töke rétje 1822/23
63. Töke zugja 1822/23
64. Tökös tó 1822/23
65. Vadaskert 1784/90, 1782/85, 1822/23
66. Várhát 1819/69
67. Vég halom 1819/69, 1822/23
68. Vig hát 1819/69
69. Vig halom 1782/85, 1784/90, 1833/44
70. Tisza 1782/85, 1784/90, 1819/69, 1822/23, 1833/44
71. Vadas-kerti ér 1819/69
72. Varga sziget 1822/23
73. Kerek tó 1822/23
74. Hungyos 1822/23
75. Nagy hát 1784/90

23. Szolnok és környéke

- [Szolnok (SZ), Alcsi (A), Fokorú (F), Paládics (P), Varsány (V), Szada, Derzs (SZD)]**
1. Akadály halom (P) 1784/90, 1819/69
 2. Alcsi szög (A) 1819/69, 1822/23, 1855
 3. Alcsi telek (A) 1815, 1822/23

4. Alsó sziget (A) 1855
5. Alsó-Varsány (V) 1819/69, 1833/44
6. Bagó part (V) 1833/44
7. Békás tó (A) 1833/44, 1855
8. Békás tópart (A) 1833/44, 1855
9. Békás ér (A) 1855
10. Beke Pál halma (SZD) 1782/85, 1833/44, 1819/69
11. Bíró fok (V) 1819/69
12. Bivaly tó (V) 1819/69, 1833/44
13. Cigányváros (SZ) 1819/69
14. Ciprus sziget (V) 1833/44
15. Cseber ér (SZD) 18. század, 1819/69, 1833/44
16. Cseber ér sziget (SZD) 1819/69, 1833/44
17. Csurgó (V) 18. század
18. Derzsi (Dersi) gát (SZD) 1833/44
19. Derzsi (Dersi) telek (SZD) 1782/85
20. Dézsma szérű (SZ) 1819/69, 1822/23
21. Dézsma szérű ere (SZ) 1819, 1822/23
22. Disznó fenék (SZ) 1782/85
23. Döghát (SZ) 1822/23
24. Ebásta fok (SZD) 18. század
25. Égett halom (V) 1833/44
26. Eresztő halom (SZ) 1819/69
27. Fekete Pety halom (SZ) 1819, 1822/23
28. Fekete Város (F) 1784/90, 1819/69, 1822/23
29. Felső-Szanda (SZD) 1833/44
30. Felső-Varsány (V) 1819/69, 1833/44
31. Festung (SZ) 1819/69
32. Fokoró puszta (F) 1784/90, 1819, 1822/23
33. Forgó (V) 18. század
34. Gorové árka (V) 1819/69, 1833/44
35. Gorové fok (V) 1819/69
36. Gorové udvara (V) 1819/69
37. Görbe ér (P) (SZ) 1819, 1822/23
38. Görbe lapos (P) (V) 1833/44
39. Gulyás ér (SZ) 1815, 1822/23, 1855
40. Gyehen tó (A) 1855
41. Gyephát (V) 1833/44
42. Halilics tó (F) 1822/23
43. Határ halom (V) 1822/23
44. Hegyes halom (SZ) 1758, 1819, 1819/69
45. Holt-Tisza köze (A) 1819/69
46. Hosszú hát (SZD) 18. század
47. Isten tó (A) 1855
48. Jóány (Ivány) ér (SZ) 1815, 1855
49. Káposztás (SZD) 1819/69, 1833/44
50. Kása halom (SZD) 1815, 1855
51. Katona kút ere (SZ) 1822/23
52. Kengyel tó farka (SZD) 1784/90, 1822/23
53. Kerek domb 1819/69
54. Kerekegyháza (SZD) 1819/69
55. Kereszt ér (F) 1819/69
56. Király sziget (V) 1819/69, 1833/44

Jász-Nagykun-Szolnok megye Tisza-szabályozás előtti földrajzi nevei az 1860 előtt készült kéziratos térképek névanyaga alapján X. rész

21. Öcsöd

1. Alom zug 1819/69, 1822/23
2. Átalló (Átálló) halom 1782/85
3. Antiqua 1798
4. Bábocka (Bábotzka) 1782/85
5. Bábockai ér 1798
6. Búdös halom 1819/69, 1822/23
7. Búdös hát 1819/69, 1822/23
8. Csekő halom 1822/23
9. Csorcsány halom, laponyag 1819/69, 1822/23
10. Csova halom 1822/23
11. Csököny ér 1822/23
12. Fehéregyházi határ 1819/69
13. Fehéregyházi telek 1822/23
14. Fűzfás zug 1822/23
15. Gát halom 1833
16. Göboly járás 1798
17. Gödény laposa 1819/69, 1822/23
18. Gulya járás 1798
19. Gyalai zug 1798, 1833, 1836
20. Gyügeri határ 1822/23

21. Gyügeri zug (Gyigor) 1822/23, 1836
22. Hármalapos 1782/85, 1819/69, 1822/23
23. Határ laponyag, halom 1798, 1822/23
24. Hegyes halom 1782/85
25. Hékek ere 1782/85
26. Hékek halom 1782/85
27. Hékek laponyag 1782/85, 1822/23
28. Helység szénás határ 1822/23
29. Horgas oldal 1819/69
30. Kerekes csapattya 1822/23
31. Kerekes zug 1822/23, 1836
32. Kiri tó 1819/69
33. Kiri tó köze 1819/69
34. Kiri tó lapossa 1819/69
35. Kis Atrács (Atrács) ere 1822/23
36. Kis Búdös ere 1819/69, 1822/23
37. Kis Elek halom 1819/69
38. Kis harang-zug 1819/69, 1822/23
39. Kis István csapattya 1822/23
40. Kis zug 1822/23

41. Korga halom 1819/69, 1822/23
42. Korga köze 1819/69, 1822/23
43. Korga völgy 1819/69, 1822/23
44. Kováts laponyag 1822/23
45. Körös 1782/85, 1798, 1819/69, 1822/23, 1836
46. Lencs laponyag 1822/23
47. Lukáts örvény 1822/23
48. Lukáts örvény szőlők 1819/69, 1822/23
49. Lukáts zug 1822/23
50. Nagy Atrács (Atrács) ere 1822/23, 1836
51. Nagy Búdös ere 1822/23
52. Nagy Harang-zug 1819/69, 1822/23, 1836
53. Nagy Kováts-ere 1822/23
54. Otolok halom 1819/69
55. Otolok lapossa 1819/69
56. Özeny halom 1782/85, 1819/69
57. Özeny zug 1819/69
58. Pap zug 1819/69, 1822/23

57. Kis Békás tó (A) 1822/23
58. Kis Bilog (A) 1822/23
59. Kis ér (V) 1833/44
60. Kis Kemence-zug (A) 1784/90, 1833/44
61. Kis rét (V) 1819/69, 1822/23
62. Kovácsi (F) 1819/69
63. Lapos (Lápos) tó (A) 1819/69, 1855
64. Libatelek (SZ) 1815, 1819/69, 1822/23, 1855
65. Magos part (SZ) 1815, 1822/23, 1855
66. Malom szeg (SZ) 1822/23, 1855
67. Malom zug (SZ) 1819, 1819/69
68. Máté völgye (SZ) 1822/23
69. Mély ér (A) (SZ) 1815, 1819/69, 1822/23
69. Ménei folyás (SZD) 1819/69, 1822/23
70. Ménei tó (SZD) 1819/69, 1822/23
71. Millér (A) (SZ) 1782/85, 1784/90
72. Millér lapossa (A) (SZ) 1855
73. Milus telke (SZ) 1819, 1822/23
74. Meta triple (SZD) 18. század
75. Nagy ér (SZD) (V) 1833/44
76. Nagy Kemence-zug (SZ) 1784/90, 1819
77. Nagy sziget (V) 1819/69
78. Néne (V) 18. század
79. Nénei halom (SZD) (V) 18. század
80. Nénei pusztá (SZD) (V) 18. század
81. Ördögárka (V) 18. század
82. Örvény (SZD) 1833/44
83. Paládics halom (P) 1755
84. Paládics gyp (P) 1833/44
85. Paládics oldal (P) 1833/44
86. Paládics pusztá (P) 1782/85
87. Paládics rét (P) 1819/69
88. Papszín szög 1815, 1855
89. Pety halom (V) 1782/85
90. Prépost sziget (F) 1784/90
91. Pusztá Szanda (SZD) 1819/69
92. Rác Gyuró fok (V) 1833/44
93. Sárnyak 1819
94. Sáros halom 1819/69, 1822/23
95. Sas halom 1758, 1819/69, 1822/23
96. Sóraktárak 18. század, 1819
97. Sűrű (Szűrű) halom (P) 1758
98. Strázsa halom (SZ) 1815, 1822/23, 1855
100. Szandai erdő (SZD) 18. század
101. Szandai fok (SZD) 18. század
102. Szandai rét (SZD) 1819/69, 1833/44
103. Szandai telek (SZD) 1782/85, 1833/44
104. Szandai szőlők (SZD) 1819/69
105. Szelei út melléke (SZ) 1833/44
106. Szentkirály (Alcsi) (A) (SZ) 1815, 1822/23, 1855
107. Szentkirály (Paládics) (P) 1822/23
108. Szélső ér (V) 1833/44
109. Széles föld (P) 18. század

110. Szikes föld (P) 1833/44
111. Szolnoki fok (V) 1819/69
112. Szögi árok (SZ) 1784/90
113. Szőkei tó (A) 1855
114. Szöllősi halom (P) 1822/23, 1819, 1818/69
115. Szilassy halom (P) 1784/90
116. Tatos (F) 1833/44
117. Templom torony (P) (SZ) 1782/85
118. Tetű halom (P) 1833/44
119. Tisza (A) (P) (SZD) (SZ) (V) 1782/85, 1784/90, 1815, 1819, 1819/69, 1822/23, 1833/44
120. Tófenék (SZ) 1819/69
121. Tófenék (V) 1833/44
122. Törvény halom (V) 1784/90, 1822/23
123. Tűzköves (SZ) 1815, 1855
124. Varadits (V) 1833/44

125. Varsány halom (V) 1782/85, 1784/90
126. Varsány pusztá (V) 1784/90
127. Vaskapu gerinc (V) 1822/23
128. Vízalja (SZ) 1815, 1819/69
129. Vizes lapossa (SZ) 18. század, 1815
130. Zagyva (A) (SZ) 1782/85, 1784/90, 1819/69, 1822/23, 1833/44
131. Zöld halom (V) 1833/44
132. Zsíros halom (SZ) 1819, 1822/23
133. Fenék tó (V) 1819/69
134. Peres sziget (A) 1855
135. Alsó telek (A) 1855
136. Szirtes tó (A) 1855

folytatjuk

Veresegyházi Béla
ny. iskola igazgató

Adatok a kunszentmártoni gimnázium megalapításának és első négy tanévének történetéhez II. rész

A kunszentmártoni gimnáziumról szóló írásom első részében az iskola megalapításának körülményeit igyekeztem bemutatni. A második részben arra koncentrálok, hogy felvázoljam, milyen tárgyi feltételek mellett indult meg az oktatás, és hogyan alakult a gimnázium tanulóinak létszáma és társadalmi összetétele az első négy tanév során. Az iskola korai történetéhez hozzátartozik az 1956-os forradalom története, melynek megyei eseményeit Cseh Géza már több munkájában feltárta, így a kunszentmártoni gimnázium tanulóinak 1956–1957-es tevékenységét is érintette egy nagyon értékes tanulmányában. A témát az ő írására támaszkodva magam is taglalni fogom.

Az iskola épülete

A gimnáziumot Jenei József hozta létre, aki a Mátyás király utcai általános iskola igazgatója volt. Nem véletlen, hogy az első gimnáziumi évfolyam ezen iskola egyik tantermében kezdte meg tanulmányait 1953 szeptemberében, rendkívül szerény körülmények között. A 46 diák egyetlen helyiségben zsúfolódott össze, ahol rajtuk kívül már csak egy asztal és egy szék fért el a pedagógusok számára. Így a kezdetektől fogva világos volt, hogy a gimnázium csak ideiglenesen maradhat az általános iskola épületében, megoldást

kellett tehát keresni a tanulók végleges elhelyezésére. A terv az volt, hogy a község a Köztársaság tér 11. szám alatt álló emeletes épületet engedi át a gimnázium számára, ám ez végül nem történt meg, így a középiskolások az 1954/1955-ös második tanévet is az általános fiúiskola helyiségeiben vészték át. A helyzetet bonyolította, hogy ekkor már három gimnáziumi osztály (két első és egy második) is működött. Ezek a tanulócsoportok használhatták az általános iskola két újonnan kialakított tantermét, sőt a tantestület egy

Részlet az eredetileg óvónőképzőnek szánt gimnáziumi épület terveiből

külön helyiséget is kapott, a helyzet mégis kezdett tarthatatlanná válni. 1953 márciusában elkezdődött egy új iskolaépület felépítése a „bagolyvár” néven ismert, elbontott épület helyén,

a Béke út 13. szám alatt. Ezt a létesítményt eredetileg az óvónőképző növendékeinek szánták, akik ebben az időben szintén a Mátyás király utcai iskola, valamint a Deák Ferenc utcai „nagyiskola” tantermeit használták. A közoktatás irányítói viszont utólag úgy döntöttek, hogy az új iskolaépületben nem az óvónőképzőt helyezik el (az óvónőképzés meg is szűnt 1956-ban Kunszentmártonban), hanem a gimnáziumot, ez viszont az eredeti kivitelezési tervek megváltoztatását

Jenei József igazgató az első végzős osztály érettségi tablóján
Fotó: Mucsi László

igényelte, aminek következtében az épület átadása elhúzódott. A gimnázisták csak 1955 novemberében tudták elfoglalni új helyüket, amiről a november 23-án tartott tantestületi ellenőrző értekezlet jegyzőkönyvében a következőképpen emlékeztek meg: „Az új épületben a tárgyi feltételek adottak. Az épületet sikeresen szünet beiktatása nélkül elfoglalni a tanulók örömteljes közreműködésével. [...] A tornatermi rész még most készül. Ideiglenes tornatermet a tanulószobából rendeztünk be. Így a testnevelés munkája is megoldható anélkül, hogy a testnevelő tanár és az ifjúság kölcsön vett termet venne igénybe más intézetnél. Most a szertárak berendezése van folyamatban.” Ezen az értekezleten Jenei igazgató kérte a nevelőtestületet, „hogy munkavállalással dec. 21-ig a díszítéseket is fogantossá: Minden osztályfőnök a maga osztályára és a testület közösen a közrészek dekorációjára készítsen tervet.” 1956. február 1-jén már azt rögzítették a tantestületi értekezlet jegyzőkönyvében, hogy az épületet berendezték, s a dekoráció elkészítése is folyamatban volt. A helyi kultúrházban bemutatott

Csalódások című előadás jövedelméből „módjában volt az igazgatónak az igazgatói iroda, az igazgatóhelyettesi szoba, a fogadószoba és tanácskozó számára szőnyeget és hiányzó berendezési tárgyakat beszerezni”. A téli időszak próbára tette az új épület fűtési rendszerét, de a központi fűtőberendezés jól működött. „Egyedül a tanácskozóban volt a fűtésben hiány, de ezt egy kályha beállításával megszüntette az igazgató. Megjavította az igazgató a vízellátást biztosító motorokat is”. Az épület korábban el nem készült részei 1956. május 28-án foglalhatták el a diákok. Ezzel a gimnázium állandó elhelyezést nyert, megoldandó problémákkal azonban a továbbiakban is számolnia kellett. Valójában már 1959-re nyilvánvalóvá vált, hogy az új épület kicsi és a tanteremhiány miatt átalakításokat kell végezni rajta. 1955 nyarán fogalmazódott meg az elgondolás, hogy az új iskola elé szükséges volna egy olyan személy szobrát felállítani, akiről a későbbiekben az intézményt el is lehetne nevezni. Jenei József ekkor három személyt javasolt: a gyermekkorának egy részét a közeli Öcsödön töltő József Attilát, a Kunszentmártonban is megforduló Kossuth Lajost és a volt polgári iskola alapítóját, Veress Jánost. A tantestület és a hatóságok végül József Attila mellett döntöttek, a szoborállítás és a név felvétele viszont elhúzódott. A Művelődésügyi Minisztérium 1960 januárjában engedélyezte a költő nevének hivatalos használatát, az őt ábrázoló szobrot pedig 1964. október 11-én avatták fel az épület főbejárata mellett.

A gimnázium tanulói

Mint arra írásom első részében is utaltam, az új gimnázium léte – ahogyan minden oktatási intézményé – nagyban függött attól, hogy sikerül-e elegendő létszámú diákot toboroznia, s ilyen értelemben beigazolódnak-e az állítások, hogy a tiszaföldvári mellett szükség van még egy gimnáziumra a térségben. Az első négy tanév tekintetében úgy tűnik, hogy a kunszentmártoni gimnáziumba jelentkező diákok száma elérte a korszakban elvárt mértéket, ám ez nem volt véletlen. 1948 után a pártállami irányítás alatt működő közoktatási apparátus tervszerűen, adminisztratív módszerek alkalmazásával növelte a középiskolákban és a felsőoktatásban tanulók számát, különösen a munkás- és parasztszármazású fiatalokét. Ez a törekvés az 1953-as „új szakasz” politikájával

ugyan mérséklődött, ennek ellenére a gimnáziumokban tanulók száma országosan tovább emelkedett. A kunszentmártoni gimnázium „sikeres benépesülését” ebben a kontextusban kell értékelnünk.

Az első tanévben 49 tanuló iratkozott be, akik közül 46-an kezdték meg tanulmányukat 1953 szeptemberében. A következő, 1954/1955-ös tanévben 75-en iratkoztak be az első évfolyamra, így már két első osztály indulhatott. 1955/1956-ban két 35 fős első osztály működött, Jenei igazgató panaszkodott is, hogy az előírt beiskolázási tervet csak 90%-ban sikerült teljesíteni. Az elmaradást a következő tanévben pótolták; 1956-ban már 105 tanuló jelentkezett az iskolába, ami indokolta, hogy három első osztályt indítsanak. Ez a szám tovább bővült, 1956. december 18-án ugyanis 112 első osztályos diák látogatta az intézményt. A tanulói létszám a '60-as évek közepéig folyamatosan emelkedett, az 1963/1964-es tanévben már 429 diák tanult itt, 12 osztályban.

A tanulók döntő többsége, híven az előzetes tervekhez, Kunszentmárton vezérkörtéből érkezett. Az első évfolyam tanulói Kunszentmártonon és tanyavilágán kívül Mesterszállásról, Szelevényről, Tiszakürtről, Tiszasásról és Öcsödről érkeztek, a második tanévben azonban a fenti települések mellett már Tiszaugról, Cséparól, Tiszainokáról, Cserkeszőlőből, Cibakházáról és Tiszaföldvárról is jelentkeztek diákok, sőt volt egy budapesti illetőségű ifjú is a felvételizők között. Az iskola 1954-ben már leány- és fiúkollégiummal is rendelkezett, ennek ellenére voltak, akik napi szinten jártak be a környező településekről.

Az iskola vezetőinek a felvételi eljárásoknál nagy figyelmet kellett fordítaniuk a tanulók megfelelő szociális összetételére. A levéltári forrásokból kiderül, hogy ez alapvetően sikerült. A legelső tanévben a gimnáziumba járó 46 tanuló közül 30-an voltak munkás-, vagy parasztszármazásúak, míg 7-en az értelmiségi, 9-en pedig az „egyéb” kategóriába estek. Az 1955/1956-os tanévben 172 tanulóból 121-nek voltak a szülei munkások és „dolgozó paraszti”-ok, a másik két csoportba csak 51-en tartoztak. Az arányok tehát mindig a pártállam által preferált osztályok irányába billentek, ami egy döntően agrárműveltséggel rendelkező területen talán nem is annyira meglepő. Az iskola vezetői számára inkább az okozott visszatérő

fejfájást, hogy a munkás- és parasztszármazású diákok tanulmányi eredményei rendre elmaradtak az értelmiségi háttérrel rendelkező társaikétól. Jenei József többször fel is hívta a tantestület figyelmét, hogy a munkás- és parasztszármazású fiatalokkal fokozottabban kell foglalkozni. Ez viszont csak mérsékelt eredménnyel járt, ugyanis 1956. február 1-én is azt volt kénytelen rögzíteni a tantestületi értekezlet jegyzőkönyvében, hogy a munkás- és parasztszármazású tanulók eredményei gyengék, míg az értelmiségi származásúaké a legjobbak, sőt ebben az évben volt olyan „osztályidegen” tanuló, aki kitűnő bizonyítványt szerzett. Mindez önmagában rávilágít a kor szak oktatáspolitikájának egyik nagy ellentmondására.

Természetesen egy sikeres iskolához nemcsak jó képességű diákok, de megfelelő szaktudással rendelkező pedagógusok is kellenek. Az első évben 8 nevelő foglalkozott a gimnazistákkal, akik mind óradíjasok voltak, tehát a gimnáziumban csak mellékállásként oktattak. Az évek során azonban a tantestület fokozatosan bővült és önállósult, ennek következtében elsősorban a szakos ellátottság javult. Az 1956/1957-es tanévben már 14 pedagógus tanított itt. A fokozatos bővülés 1955-ben lehetővé tette, hogy egymással párhuzamosan humán- és reálgazdasági osztályok induljanak. A szakos ellátottság fejlődését mutatja az is, hogy az 1954/1955-ös tanévben már kémia, matematika, valamint rádió szakkör is működött. Ugyanebben az évben a dolgozók gimnáziuma is elindult.

Az iskola és a forradalom

A kunszentmártoni gimnázium mindennapjait is nagyban befolyásolta az 1956-os forradalom. Voltak diákok,

akik részt vettek az októberi tüntetéseken, egyikük a diákság nevében még fel is szólalt egy felvonuláson, és többek között az iskolai tankönyvek átírását követelte. Egy másik, végzős tanuló „az események kapcsán ismétlődő fegyelmi vétségei miatt” ki is zárták a diákoktól. Az oktatás a bizonytalan közállapotok miatt október 27. és november 8. között szünetelt. A tantestület október 29-én Forradalmi Bizottságot alakított. Ekkor jelentette be Jenei József igazgató, hogy a DISZ feloszlott, helyette pedig a diákok – tanáraik közreműködésével – létrehozták az Ideiglenes Középiszkolai Diákbizottságot, amely a későbbiekben Ideiglenes Ifjúsági Bizottság néven működött.

November végére úgy tűnt, a viszonyok konszolidálódnak. November 30-án Jenei József a következő utasítást adta beosztottjainak: „Munkánkat az eddigi, nevelőkhöz méltó igyekezettel kell végezni. De számításba kell venni az október 23-i forradalom kétségtelen vívmányait a nevelés területén. A testületben mindenki, minden szakterületen hagyja ki a személyi kultusszal kapcsolatos részeket. Azokat a vonásokat is, melyek ellentétben vannak a haladó magyar hagyományokkal, vagy az olyan részeket, melyek sértik a független nemzeti gondolatot. Igazi hazafiságra kell nevelni az ifjúságot a szovinizmus felbresztése nélkül. Vezérfonal legyen a szocialista demokrácia alapelve.” A változás jegyében az orosz mellett bevezették az angol és német nyelv oktatását.

1957 nyaráig nyugalom honolt az iskolában, ekkor azonban rendkívüli eset történt. Június 12-én Kunszentmártonban „különböző felírások jelentek meg”, melyeket a gimnázium diákjai festettek házak és középületek falaira. A rendőrség nyomozásba kezdett, s 9 tanulót forradalmi szervezkedéssel gyanúsított meg. Közülük a három fő hangadót le-

tartóztatásba helyezték és bíróság elé állították. A vád a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés volt.

Az elsőrendű vádlott bíróság előtt tett vallomása szerint 1957 májusában a Körös-parton talált egy röpcédulát, amit elolvasott. A nemzeti ellenállási mozgalomról volt benne szó. A szöveg hatására eldöntötte, hogy a KISZ-szel szemben ellenszervezetet hoz létre, melynek célja a kommunista ifjúsági mozgalom akadályozása, valamint egy újabb ellenforradalom kitörése esetén a fegyveres ellenállás megszervezése volt. Két iskolatársával megalakította a Forradalmi Ifjúsági Szövetséget, amibe elkezdtek tagokat toborozni. Az első akcióra júniusban került sor, amikor a vezetők eltervezték, hogy röpcédulákkal és feliratokkal hívják fel Kunszentmárton ifjúságának figyelmét a szervezetre. Ezt a tervet a tagok többsége elvetette, a három vezető mégis cselekvésre szánta el magát. 1957. június 11-én éjjel előre legyártott sablonok segítségével „ruszlik mars haza”, „vesszen Kádár”, „halál Kádárra” és „eljén a FISZ” feliratokat festettek a község különböző épületeinek falára. A három fiatal ezért a cselekedetért a Szolnok Megyei Bíróság 1957. szeptember 16-án egy év börtönbüntetésre ítélte, amit három évre felfüggesztett. Fegyelmi büntetésként az ország összes középiskolájából kizárták őket. Érdekes azonban, hogy 1958-ban az elsőrendű vádlott kérvényt nyújtott be, hogy folytathassa tanulmányait, s ezt Jenei József is támogatta. Molnár János, a Szolnok Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályának vezetője támogatta a kezdeményezést, s azt javasolta a felsőbb hatóságoknak, hogy a kizáró rendelkezést hatálytalanítsák.

Az első érettségi vizsga

A Kunszentmártoni Állami (később József Attila) Gimnáziumban 1957-ben rendezték meg az első érettségi vizsgát. Ezen 40 tanuló vett részt, akik közül 19-en jelentkeztek továbbtanulásra. A végzős osztállyal kapcsolatban Jenei József a következő szavakat mondta az 1956/1957-es tanév végi osztályozó értekezletén: „Ennek az osztálynak az egész 4 év alatti magatartása elismerést érdemel. Ez volt az iskola kezdő osztálya. Átérezték kötelességüket, szorgalmasan dolgoztak. Mindig lehetett rájuk számítani. Részt vettek a kezdő iskolában mutatkozó nehézségek leküzdésében. [...]

Az októberi ellenforradalomban példás önmérsékletet tanúsítottak. Nem észleltünk köztük kilengéseket. [...] Osztályos társai voltak annak a nagy munkának is, mely évtizedes álma volt járásunk társadalmának, a kiépült középiskola megteremtése.” Ugyanezen az értekezleten Jenei József megköszönte kollégái munkáját is. „Az évtizedes küzdelem eredménye megszületett. A kunszentmártoni gimnázium érettségire bocsátja első osztályát.” – foglalta össze az elmúlt évek törekvéseit az igazgató. A gimnázium létrejötte és történetének első szakasza ezzel lezárult. A József Attila Gimnázium 1998-ig önálló intézményként működött, ekkor egyesült a Veress János Szakközépiskolával.

Mucsi László levéltáros

Levéltári források:

Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltára (a továbbiakban: HU-MNL-JNSzML) VIII.67. 20/1954.; 25–11/1955.; 25–13/1955.
HU-MNL-JNSzML-VIII.68. 2/1953.; 24/1953.; 26/1953.; 27/1953.; 20/1954.; 32/1954.; 78/1954.; 81/1954.; 50/1955.; 58/1955.; 21/1956.; 21–1/1956.; 21–8/1956.; 21–9/1956.; 11–5/1957.
HU-MNL-JNSzML-XXIII.731.b. Kunszentmárton Községi Tanács VB Jegyzőkönyve, állandó bizottsági ülés, 1954. február 8.
HU-MNL-JNSzML-XXV.9.b. 539/1957.
HU-MNL-JNSzML-XXIII.15.a. 32148/1958. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára XIX-I-4-n. 2. tétel, 16434/1959.

Irodalom:

50 éves a gimnáziumi képzés Kunszentmártonban 1953–2003. A Veress János Szakközép-, Szakképző Iskola és József Attila Gimnázium kiadása, Kunszentmárton, 2003
A kunszentmártoni József Attila Gimnázium jubileumi évkönyve (1953–1978) Szerk.: Dobrosi Dénes – Kakuk Mátyás. Kunszentmárton, 1978
Baráth Magdolna – Feitl István: Kérdések és válaszok a Rákosi-korról 1949–1956. Bp., 2021.
Cseh Géza: Ifjúság a forradalomban (Szolnok megye). In: Nagy Imre és kora. Tanulmányok, forrásközlések III. (Vidéki diákmozgalmak 1956-ban) Szerk.: Némethné Dikán Nóra – Szabó Róbert – Vida István. Hn., 2004. 259–297.
Pókász Endre: Kényszerű a teher, de fontos. Új Néplap, 1998. június 15. 3.
Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Bp., 2005
Dr. Szabó János: Emléktáblák és emlékművek Kunszentmártonban. In: „...Körös vízinek napkeleti partján...” Kunszentmárton a mezőváros. Kunszentmárton, 2008. 457–486.

Százötven éve kapcsolódott be Jászberény az ország vasúti vérkeringésébe Emlékezés az építkezést irányító Ludvig Gyula mérnökre

1873. március 10-én adták át a forgalomnak a Hatvan-Jászberény-Szolnok vasútvonalat, és indult el az első vonat 5.50 perckor Szolnok felé. Százötven éve nyitották meg a Szolnok-Hatvan közötti vasútvonalat. Sokan fognak emlékezni erre a jeles dátumra. De ha most valaki megkérdezi, ki volt Ludvig Gyula, akkor arra nagyon kevesen tudnak választ adni. Az utókor, még a legközelebbi vasúti szakma történészei is elfeledték nevét és nevezetes szakmai tevékenységeit. Ezért született ez a cikk, hogy jászberényi és a jászvári helytörténet iránt érdeklődők jobban megismerhessék ezt a kiváló vasútépítő mérnököt. A hazai vasúti történetírás a 19. század egyik legnagyobb vasúti közlekedést fejlesztői közé sorolja Ludvig Gyulát. Ő volt az, akinek irányítása és felügyelete mellett építették meg a Szolnok-Hatvan közötti vasúti pályát. A MÁV Vasútépítészeti Igazgatóság hatvani osztálymérnökségének vezetőjeként irányította a munkálatokat. Később több mint húsz évig volt a MÁV elnöki igazgatója. Ebben a rövid kis tanulmányban családját, kalandos életét és a vasútfejlesztésben végzett munkájából villantunk fel néhány érdekes eseményt.

Családja

A Ludvig család, a cipszerek vagy másnéven a szepességi szászok Felvidéken élő népcsoportjába tartoztak. A család Szepesbéla (németül Zipser-Bela) településről származik, a város ma Szlovákiához tartozott, az Eperjesi kerületben a késmárki járásban. A város a Béla-havasok névadó települése. Édesapja, Ludvig János neves újságíró, majd politikus volt. Az 1848/49-es szabadságharc alatt országgyűlési képviselő, a szabadságharc alatt kormánybiztos volt. Kossuth Lajos feltétlen híveként a szabadságharc bukása után menekülnie kellett. De ne siessünk

ennyire előre. Még újságíróként dolgozott a Pesti Hírlapnál, amikor 1843. február 23-án megjelent vezércikkére már sokan felfigyeltek, amelynek címe „A szepességi tizenhat városok életkérdése körül.” Majd később szülővárosának lett a jegyzője, azt követően pedig a Tizenhat szepességi városok kerület-ének főjegyzője lett. 1848 júniusában országgyűlési követnek választja meg a Szepes megyei Igló város lakossága. A megalakuló nemzetgyűlés egyik jegyzője lett. A szabadságharc vége felé Kossuth Lajos kinevezi a hétszemélyes főtörvénytársak tagjának. Csak érdekességként említem meg, hogy Almásy Pál politikus – aki Gyöngyös városát képviselte – volt ennek a bizottságnak a vezetője. A tavaszi hadjáratban végig Kossuth mellett volt, mint a honvéd főszerep melletti kormánybiztos. A szabadságharcról írt memoárjai a kutatók számára ma is nagyon fontos történelmi források.

Ludvig János késmárki képviselő

A szabadságharc bukása után 1850-ben Haynau elfogatási parancsot adott ki ellene, külföldre kellett menekülnie. Brüsszelben telepedett le. 1863-ban sikerült a családját is kivitetni magához. Hosszú ideig a hatóságok sem tudták, hogy hol tartózkodik. Anyai ágon egy hagyatéki tárgyalásra megidézték, de a hatóságnak a hollétéről nem volt információja. A Fővárosi Lapok egyik 1865-ös számában megjelent cikk beszámolt, hogy brüsszeli követségi titkár Szepességbe utazott és Ludvig Jánostól – ott élő hazánkfíától nagyon hasznos tanácsokat kapott. 1868-ban fordulat következik életében, mert felkérésre elfogadja a késmárki képviselő jelöltséget. 1869-ben hazatelepül, de már ekkor nagybeteg. 1870 júliusában az Úr magához szólította, fiatalon 58 éves korában. A Hon című folyóiratban az életét méltató nekrológot Jókai Mór írta.

A gimnázium épülete 2023-ban

Családját, gyermekeit eddig nem említettük. Négy gyermeke volt, Gyula – aki tanulmányunk főhőse, Elek – aki Amerikába kivándorolt, és ott lett híres ember –, és két leánya volt, Natália és Etelka.

Tanulmányai

Az ifjú Ludvig Gyula Brüsszelben végezte iskoláit, és az ottani egyetemen szerezte meg 1863-ban mérnöki oklevelét. A 19. század második felében Belgium élen járt Európában a vasútépítészet terén. Így egyáltalán nem számított nagy meglepetésnek, hogy főhősünk érdeklődése a vasút felé fordult. Pályakezdőként először Spanyolországban egy vasútépítésen dolgozott, majd egy belgiumi vasúttervezési és –építési cégnél végzett tervező munkát. Csak a kiegyezés után, 1867-ben tért vissza hazájába, amikor is az első közlekedési miniszter, gróf Mikó Imre haza hívta, és a Magyar Államvasutaknál kapott komoly mérnöki feladatokat. A párizsi osztrák-magyar nagykövetség jelentése alapján 1868-ban szakmai program keretében találkozott a francia vasúttervezőkkel, ahogy erről a Pesti Napló júliusi száma beszámolt. Ebben az évben indult a Károlyváros–Fiume közötti vasútvonal tervezése, amelynek egyik irányítója volt. Nagy szakértelme, képességei révén gyorsan haladt előre a ranglétrán. Széles körű nyelvtudással rendelkezett, németül, franciául és spanyolul volt tárgyalóképes, ez már abban az időben is a nemzetközi tárgyalásokon nélkülözhetetlen volt.

Vasútépítési tevékenysége

Olyan szakmai kérdések foglalkoztatták, hogy hogyan lehet a vasútépítést olcsóbbá tenni. A költségek legnagyobb részét a vasúthálózat kiépítésénél jelentkező földmunkák és műépítmények jelentették. Ehhez viszont elengedhetetlen, hogy minél korszerűbb mozdonyokat alkalmazzanak, és ezzel egyszerűbbé tegyék a vasúti pályaszakaszkészítést – írta a Hon című folyóirat 1869-es cikkében. Első nagyobb feladata a Miskolc–Debrecen–Nagyvárad közötti vasútvonal végleges felülvizsgálata volt – írta a Vasúti és Közlekedési Közlöny 1871-es száma.

A Vasútépítészeti Igazgatóság hatvani osztálymérnökségének vezetőjeként a Szolnok–Jászberény–Hatvan közötti vasútvonal építésének főfelügyelője volt. A Jász–Kunság 1869. augusztus 1-i száma beszámolt, hogy a városvezetés nagyszabású fogadás keretében vendégül látta a vasút építésében részt-

vevő mérnököket. Természetesen a meghívottak között ott volt Ludvig Gyula főmérnök is. A vendéglátók részéről Sipos Orbán Jászberény város országgyűlési képviselője, Belezna Ignác, Sismis József és Bathó Ignác voltak jelen. Csak érdekességképpen említjük meg, hogy ekkor még nem dőlt el a vasút végleges nyomvonala, mert a helyi újság gyakorta cikkezett még a Hatvan–Jászberény–Szele (Tá-

Ludvig Gyula, a MÁV elnöke és főrendiházi tag

pió)–Cegléd nyomvonalról is. Egy későbbi országgyűlési interpelláció kapcsán Lónyay Menyhért pénzügyminiszter egyértelműen kinyilvánította, hogy az 1868. XLIX-törvény cikk szerint a vasutak építésére felvett államkölcsön Hatvan–Jászberény–Szolnok közötti vasút kiépítését rendelte el.

A MÁV elnöke

Több mint húsz esztendeig a Magyar Állami Vasutak elnök-igazgatója volt. 1887-től 1909-ig tartotta kezében a vezéri pálcát. A magyar királyi államvasutak ebben az időben több mint százezer főt foglalkoztattak. Ez a kiváló vasutas gárda irányította a vasutat a Kárpátoktól az Adriáig.

Elnöksége alatt épültek meg nehéz hegyi terepen a kárpátaljai, a déli határvidéki és a székelyföldi vasútvonalak. Ludvig Gyula nemcsak vasútépítéssel foglalkozott, széles körű műszaki ismeretei alapján számtalan más építkezésnél is a miniszter elsőszámú szaktanácsadója volt. Így például ő volt a Vaskapu-szabályozás egyik szakértője, a Duna-hidak tervpályázati bizottságának elnöke, az 1896-os millenniumi világiállítás közlekedési csoportjának egyik főszervezője. A vasúti hidak és alagutak tervezésében olyan tekintélyre tett szert, hogy még főmérnökként beavasztották a tervpályázatok bírálóbizottságába, s ennek haláláig tagja is maradt.

Ma büszkén mondhatjuk, hogy biztonság tekintetében abban a korban a világ legelső nemzeteinek vasútjaival felvettük a versenyt. Vasutas körökben jól ismert az a legendás történet, amikor I. Ferenc József egyik alkalommal vonattal érkezett – és ilyenkor a hagyomány szerint a MÁV vezetője, jelen esetben főhősünk, Ludvig Gyula vette át a vonat irányítását – és a császár ekkor mondta a legendás mondatát miután a Lajta hídján átvitt az udvari vonat: „Most már nyugodtan lefekszem, mert magyar masiniszta kezében van a szabályzó.” Amikor 1909-ben nyugdíjba ment, mint a MÁV első embere, nem hagyta ott a szakmáját, a Kassa – Oderbergi közötti magánvasúttársaság első vezetőjeként dolgozott még néhány évig. Szakmai munkáját a legmagasabb szinten ismerték el. Megkapta a Lipóttrend Lovagkeresztjét, a Francia Becsületrendet és emellett több hazai és külföldi kitüntetést is.

Tragikus halála

Csak egy dologról nem tettünk eddig említést, a magánéletéről. Erről elég keveset tudunk. Élete végéig agglegény maradt, családjá nem volt, egyedül élt. Ennek a kiváló mérnökembernek élete vége felé a sors keze szomorúságot adott. Idős korában szellemi leépülését már ő maga is érezte, és riadtan fogadta. Talán az egyedüllét, talán a váratlan, de önkéntes nyugdíjba vonulása is megrázhatta. De talán az I. világháború tragikus eseményei, az őszirózsás forradalom megrázó történései menekülésbe kényszerítették. Ez a menekülés tragikus öngyilkosságot jelentett, amikor is 1919. január elején íróasztala mellett revolverével végzett önmagával. Sírja a Kerepesi temetőben van. Halála után teljesen elfeledtek róla. Ez a rövid kis tanulmány is azért született, hogy a Szolnok–Jászberény–Hatvan vasútvonal megnyitásának 150. évfordulóján róla is megemlékezzünk.

Metkyó Béla helytörténeti kutató

Források:

Anka László: Papok kivégzése a tavaszi hadjáratban: Damjanich tábornok esete a kókai és a tápiószecsői plébánossal. Hadtörténelmi Közlemények, 127. évf., Hadtörténeti Intézet Budapest, 2014 / 2. sz.

Dr. Dienes István: Ludvig Gyula élete (1841–1919) A Közlekedési Múzeum Évkönyve 9. 1988–1992 (1994)

Hermann Róbert: Kossuth és Görgei között – Ludvig János kormánybiztosi jelentései 1849-ből. Századok 2006

Ludvig Gyula: Az olcsó vasút problémája. A Hon, 1869. 10–14. sz.

Miklós Imre: A magyar vasutasok oknyomozó történelme. A legelső vasúttól – napjainkig. Budapest, 1937

Népi kerámiák a Felső-Kiskunsági vásárokból és a 20. század elejéről

Nemrégiben hozott a postás egy kuldeményt, és a borítékban egy csinos kis könyv lapult. Feladó pedig Bánkiné Molnár Erzsébet (sokunknak szeretettel szólva: Aranka). A könyv címe: A tószegi fazekasság. A néprajzot, a történelmet kedvelőknek Arankát szakterületén elért eredményei alapján nem kell bemutatni. A kiskunfélegyházi múzeumigazgató, a néprajzost, levéltárost a Kiskunság múzeumi szakterületének nagyszonyaként tiszteljük.

Könyvből kiderült, hogy tószegi fazekas családban nőtt fel, így nála hitelesebben senki nem írhatta volna meg a népi kerámia történetét.

„...fazekas, tálás, korsós volt a szépapámig felmenőm, talán még tovább is minden ősom. Fazekas volt minden rokon férfi körülöttem, akiket gyermekfejjel ismertem...” – írta könyve előszavában az indítékot, ami könyve megírására készítette.

Élvezettel olvastam a sok illusztrációval ékesített könyvét, s gyermekkorom élményei villantak előttem. Az ötvenes évek közepétől kezdtem el gyűjteni a népi kerámiákat. Akkor a vásárokról még lovasokocsikkal érkeztek távoli vidékekről a fazekas-mesterek a portékáikkal, vagy kereskedőkre bízták áruikat.

Fülöpszállás 1825. július 22-én kapott mezővárosi rangot I. Ferenc császártól, és a dokumentumot Nádasdy Ferenc nádor is hitelesítette. Évente három alkalomra kiterjedően vásártartási jogot kapott Fülöpszállás. Mindenkinél jó volt ez a császári rendelet. Az adók beszédese az uralkodó szempontjából, az adófizető mestereknek pedig a törvényes haszon biztonsága. A reformkor pozitív terméke volt a vásártartási jog kidolgozása a várossá nyilvánítási adománylevelében.

Ez az egyedi, Fülöpszállás szempontjából legfontosabb dokumentum eredeti példánya gyűjteményemben található. Bőségesen, alaposan előírja a vásárok rendjét, a rendezők és árusok kötelezettségeit.

A Kiskunságon nem volt fazekasság, talán a kun gazdaság hagyományos működése miatt, de leginkább az itteni homokos vagy szikes talaj alkalmatlansága okán. Környékünkön talán a kalocsai, bajai, később keceméti fazekasok adták el a legtöbb terméket. Gyűjteményem feldolgozása közben észleltem, hogy nagy Magyarország szinte minden tájáról érkeztek árusok vásárainkba. A Tisza mellékéről, a Tiszántúlról nem kevés termék került a Kiskunságba. Szentés, Mezútúr, Hódmezővásárhely, Szolnok, Tószeg volt a mesterek lakóhelye. Erdélyből és a Dunántúlról is érkeztek jellegzetes cserépedények.

Mázás kulacs 1819-ből

Gyermekkoromban mindig izgalommal vártuk a vásárnapokat, mert a gyönyörű termékek, a sokadalom, a kórhinta, a lacipecsenyés élmények, a cukorkasátraból áradó illatanyag egyvelege feledhetetlen élmény volt. A lakosságnak pedig a legfőbb árubeszerzés napja volt a vásárnap.

A földről és a kocsiból árult népi kerámiák, lakodalmi fazék, kacsakorsó, káposztásfazék, kuglófsütő, tézstaszűrő tál, tarkedlisütő, aratókancsó, kanta, gyúrotál, mézesbödön, köcsög, csirkeitató, szilke, butella, figurális dísz tárgyak, butykos, korsó, dísztányérok, perselyek színekavalkádja, formavilága vonzotta a tekinteteket. Az eleve drótozással erősített bödön praktikus volt. Ha egy edény később megrepedt, hát a házaló drótos mester utólag dróttal behálózta az edényt, és ezzel stabilizálta. Ezek a két mester keze munkáját őrző darabok talán a legérdekesebbek.

A 19. századra jellemző tintatartók, butellák már inkább a padlásokról,

kamrákból kerültek a tulajdonomba. Az ötvenes években már nemigen fordultak elő a vásárokon. Ezek divatjamúlt, de látványos tárgyak voltak már akkor is.

A heti piacnapokon viszont az ötvenes években még szokásban volt, hogy a lekvárt, mézet, befőttet, tejet, tejterméket köcsögben, szilkebben, totyafazekakban árulták. Mintegy „csomagoló eszköz” gyanánt szerepeltek a cserépedények. Nagyanyámtól mindig a legszebben festett, legjobb formájú edényekben lévő termékeket kértem, és kaptam meg. Így kezdődött gyűjtőszemélyem Fülöpszálláson, majd folytatódott Kunszentmiklóson. Bánkiné Aranka könyve döbbenet rá, hogy ládáimba csomagolva milyen jelentős népi kerámiakincs birtokában vagyok. A kiállítás elkészülte után magam is meglepődtem az anyag gazdagságán, látványosságán, sokszínűségén. Akkor is így van ez, ha helyszűke miatt egy mai kornak megfelelő, szakmailag kifogástalan tárlatot nem tudtam felállítani, az ötszáz darabos gyűjteményből.

Szakkönyvekből folyamatosan tájékozodom, képezem magam a tárgyak származási helyeiről, de sok még az azonosításra váró cserépedényem. Ha egyszer talán lesz állandó kiállítóhelyem, akkor természetesen szakemberek segítségét fogom kérni az edények adatolásához. Jelenleg meg kell elégednem a tárgyak zsúfolttal, de így is látványos bemutatásával.

Kunszentmiklóson a Felső-Kiskunsági Emlékek Háza, Petőfi Kultuszgyűjtemény folyamatosan fogadja a turistákat és a helyi érdeklődőket. A januárban megnyitott 100 db-os feliratos falvédőkből álló tárlat és a népi kerámiák látványos anyaga vonzza a nosztalgiaóra, szépre, értékre igényes látogatókat.

Szekely Gábor Attila helytörténeti kutató

Források:

A XV. országos fazekas pályázat katalógusa, Kecskemét, 2000

Bánkiné Molnár Erzsébet: A tószegi fazekasság BÁV Bizományi Kereskedőház katalógusa 2004. Fülöpszállás város alapítólevele 1825. (Eredeti dokumentum)

Domanovszky György: Magyar népi kerámiák Kresz Mária–Tettamente Sarolta–V. Holport Ágnes. Kerámiák: Népművészetek Háza Szentendre Kresz Mária: Magyar fazekasművészet Kresz Mária – Kövér Mária: Magyar népi cserépedények

Lükő Gábor: Gyökereink, 1999

Molnár László: Fazekasság, 1963

Nagyházi Galéria Árverési Katalógusai 1998 – 2022-ig

Népi kerámia edények Székely Gábor gyűjteményéből

Bokály

Mázas dízkancsó a magyar koronával

Mázas köcsög

Mázas csecses korsó

Ételhordó szilke

Mázas szilke

Mázas korsó 1903-ból

Imakönyv formájú butella

Kancsó 1888-ból

Mázas fazék

Kulacs 1888-ból

Fedeles szilke

Mázas kancsó

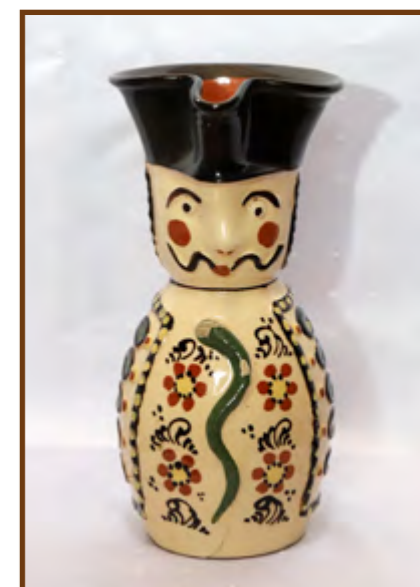
Gyertyamártó edény 1812-ből

Vászon korsó

Tintatartó kalamaris

Miskakancsó

Fotók: Márta Fotó

Emlékezés régi jászberényi tanárookra XXXVII A gimnázium önképzőkörének tanárelnökei VI.

A 20. század első évtizedeire hosszú, majdnem teljesen békés időszak után rányomta bélyegét a négy évig tartó totális háború. Az 1914. június 28-án történt Ferenc Ferdinánd trónörökös elleni merénylettől 1918. november 11-ei harci cselekmények befejezéséig óriási volt az áldozatok száma, az ember és anyagi veszteség. A jászberényi gimnázium több tanára, több, már felnőtt diákja a harctereken töltötte életét, és sokuk élete ott ért véget.

Az 1920-ban befejeződő párizsi béketárgyalások Magyarország számára új határokat jelöltek ki. A máig fájó, trianoni szerződés befolyásolta az ország életét.

Ez idő alatt a mindennapok, így az iskolai oktatás sem a megszokott módon folyt. A tanórákkal együtt a több évtizedes önképzőkori tevékenységet a tanárelnökök igyekeztek tartalmassá tenni. Az előző számban írtam, hogy Simonyi Gyula jászberényi gimnáziumi tanársága idején (1910 és 1925 között) 8 tanévben volt az önképzőkör vezető tanára. A közbenső években több tanár egy-egy évben látta el ezt a feladatot. Az egyik vezető tanár dr. Banner János volt.

Dr. Banner János (1888–1971), 1888. március 6-án született az erdélyi Székudvaron. A középiskolát Békesen végezte. A Kolozsvári Egyetemen szerezte történelem-földrajz szakos diplomáját. 1910-ben doktori címet nyert, majd Budapesten a régészet-néprajz szakot is elvégezte. 1911. október 20-tól lett a jászberényi főgimnázium helyettes tanára, a gyulai katolikus főgimnáziumból helyezték Jászberénybe. 1915-ben rendes tanár címet kapott. A szaktárgyai tanítása mellett osztályfőnöki feladatokat is ellátott. A történelem szertár, a földrajz szertár és a dr. Orbay Antal féle zeneművek gyűjteményének őre volt,

Az 1913/14-es tanévben **dr. Banner Jánost** bízták meg a diáktevékenység, az önképzőkör segítségével. Tartottak 21 gyűlést, ebből 14 rendes, 2 rendkívüli, 3 díszgyűlés volt. Október 6-án (aradi vértanúk emléke), a halottak napján és báró Eötvös József születésének 100. évfordulóján került sor

az emlékező gyűlésekre. Március 15-én pedig egész napos ünnepséget szerveztek. Diákkoncert alkalmával színdarabbal mutatkozott be az önképzőkör tagsága.

Banner János

A hagyományos pályamunkák készítésére is ösztönözték a diákokat. A kitűzött pályatételek igen komoly témák kidolgozását kérték, így például: *Thököly-féle felkelés, Tüzetesen tárgyalandók Széchenyi Hitelének reformeszméi, Védekezés a villámcsapás ellen, Az alkoholizmus, mint az egyik lelkibetegség alapja.*

Banner János könyvének címlapja

42 dolgozat érkezett elbírálásra, nyolc pályaművet jutalmaztak alapítványi alapokból. Ezen kívül két

szabadelőadás, öt felolvasás és 36 szavaltat történt az év során.

A diákokkal több kirándulást is tett ebben a tanévben. Október 29-én a hatvani Cukorgyárban jártak, ahol kimerítő magyarázatot kaptak a cukorgyártásról, amiről a látogatás előtt ifjú Karádi Győző, az önképzőkör diákelnöke tartott előadást.

Május 4-én, Budapesten a Városliigetben jártak. Megnézték a Néprajzi, a Közlekedési és Mezőgazdasági Múzeumot, valamint az állatkerti Aquariumot.

Május 25-én a jászberényi Margitszigeten földrajzi alapfogalmakkal foglalkoztak.

A tanári pályához kapcsolódó Országos Középiskolai Tanáregylet, a Magyar Történelmi Társaság, a Magyar Földrajzi Társaság tagja volt. 1913-ban kinevezték a Jász Múzeum

**Banner János dombormű
Hódmezővásárhelyen**

őrének. Ekkor már a Magyar Néprajzi Társaság és az Erdélyi Múzeum-egylet is tagjai közé fogadta.

„Nemzeti közművelődésünk emelése céljából tanintézetünk tanári testülete a jelen tanévben is tartott a nagyközönség részére vetített képekkel ismeretterjesztő előadásokat, ill. felolvasásokat...” – írták az év végi értesítőben. Banner János három előadást is vállalt. November 8-án *A hegyek fizikai földrajza*, március 2-án *A sótermelés*, április 1-én *Utazás Észak Amerikában* című előadását hallgatta a közönség.

Jászberényből 1920-ban Szegedre került, majd 1945-től a Budapesti Egyetem ősrégészeti tanszékén dolgozott.

Életének utolsó évtizedében kutatásai, ásatásai teljes anyagát feldolgozta, közreadta. Balassa Ivánnak azt mondta erről: „...mindent megírtam, amit megakartam és meg kellett írnom, nem marad utánam feldolgozatlan anyag, nyugodtan megyek el.” 1971-ben, 83 éves korában az ősrégész, egyetemi tanár, a történelemtudományok doktora elment az örök álmok világába. Nyugodjék békében.

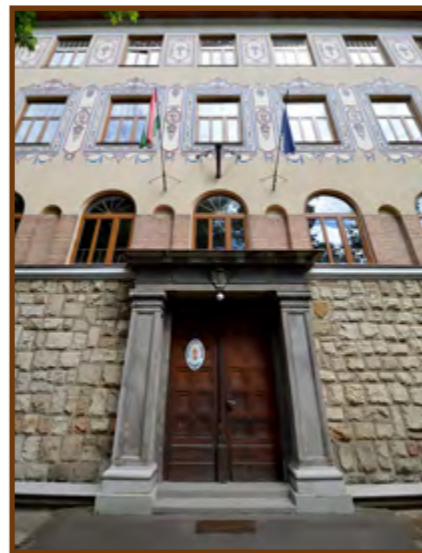
Dr. Banner János életének csak kis szeletéről, főként az önképzőkori tevékenységéről írtam. Bővebben olvashatnak életéről, munkásságáról a Redemptió 2018-as évi 3. számában, Metykó Béla *Jászberényi tudósok* című írásában.

A következő, az 1919/20-as tanév volt, amikor új tanárelnököt bízott meg az iskola. **Horváth Béla** latin-magyar szakos helyettes tanár kapta a feladatot, akinek ez volt az első tanítási éve. Tanította mind a két szakot, és az I./A osztályfőnöke lett. Az 1919/20-as tanév iskolai értesítője nem tért ki az önképzőkör tevékenységére. Adatok a főgimnázium 1918–19. és 1919–20. iskolai év történetéhez című fejezetben olvasható, hogy 1920. június 13-án búcsúzott az intézet a nyugdíjba vonuló dr. Szombathy István igazgatótól. Az önképzőkör tartott igen sikerteljes ének- és zeneszámokkal fűszerezett ünnepélyt. Búcsúbeszédet az ifjúság nevében Horváth Béla, az önképzőkör vezető tanára mondott. Nagyon kevés ismeretet találtam róla. Az iskolai értesítőben olvastam, hogy Jászberényben a Rákóczi út 16. szám alatt lakott.

Az 1920/21-es tanév értesítőjéből kiderül, hogy Horváth Béla helyettes tanár *saját kérelmére nyert beosztást* a budapesti III. kerületi állami főgimnáziumhoz. Nem találtam a nevét a tantestületi tagok között, a következő tanévekben sem. Sokféle foglalkozású Horváth Béla nevű személyről található feljegyzés a fellelhető dokumentumokban. Tanárfoglalkozásával, akiről szerettem volna többet tudni, nem találkoztam. Egy-két esetben pedig csak feltételeztem, hogy róla van szó. Így például az Újság 1928. október 4-i számában megjelent hírről, mi szerint

Horváth Béla főgimnáziumi tanár a győri tankerületi főigazgatóság vezetője lett.

Az 1919-ben hat új tanár kezdett a gimnáziumban. Köztük volt **Vajda János** latin-magyar szakos helyettes tanár, aki a szaktanári munka mellett a jászberényi évek során osztályfőnök és az ifjúsági könyvtár őre volt. Az első tanítási évében karácsony és húsvét között betegszabadságon volt. Az 1921/22-es tanévben a harmadik éve tanító **Vajda Jánost** bízta meg az iskola az önképzőkör vezető tanári feladatával. Ekkor 43 rendes és 36 pártoló tagja volt a körnek. Nyolc rendes és március 15-én díszgyűlést tartottak. A kör „munkássága hazafias irányú volt és nemcsak irodalmi témákkal foglalkoztak, hanem figyelmük más tudományágakra is kiterjedt. A többi tudományok művelését a szaktanárok gyűléseken való megjelenésükkel, bírálatokkal és utmutásaikkal segítették elő. Irodalmi tárgykörből volt 3 felolvasás és 1 szabad előadás, természettudományból 2 felolvasás és 2 szabad előadás, természetbölcsélet köréből 1 felolvasás, 1 esztétikai, 1 történelmi tárgyú szabad előadás és végül 1 etnográfiai tárgyú felolvasás.”

A kisvárdai gimnázium

Összesen 30 írásbeli és 18 szóbeli működés, 14 szavaltat volt a gyűléseken és 33 bírálat hangzott el ezekkel kapcsolatban. A következő évben az iskola növendékei előadták Kisfaludy Károly „Pártütők” című vígjátékát. Az előadás előtt Vajda János tanár ismertette Kisfaludy Károly színműíró munkásságát.

Az 1924/25-ös tanévben Vajda János nem tért vissza Jászberénybe. Miniszteri engedéllyel egy éves szabadságon volt. Az 1926-os jászberényi értesítőben olvasható, hogy 1926. szeptember elsejétől Vajda Jánost a minisztérium a *kisvárdai állami reál-gimnáziumhoz alkalmazott. Vajda a forradalmakat követő nehéz idők négy évét töltötte intézetünknel; munkásságával, kollegiális érzületével kiérdemelte az intézet köszönetét, kartársainak megbecsülését és szeretetét.*

A kisvárdai tanársága első évében rendes tanári címet kapott. A minisztérium Kisvárdáról 1929-ben Kaposvárra helyezte át, az 1947/48-as tanévben is itt dolgozott. A kaposvári gimnázium évkönyvének adatai alapján feltételezem, hogy az ő fia volt Vajda János, aki ebben az évben érettségizett.

A kaposvári Állami Fiú-gimnázium

Sajnos Vajda János tanárról is kevesebb adatot találtam, mint szerettem volna. Vajda János költővel természetesen rengeteg dokumentum foglalkozik.

Azt gondolom azonban, hogy ez a rövid írás emlékező tiszteletadás a két önképzőkori vezető tanárnak.

Csörgő Terézia nyugdíjas biológia-kémia szakos tanár

Források:

Budapesti III. kerületi Állami Főgimnázium értesítőinek 1920 és 1930 közötti számai
Ethnographia 83.évf. (1972) Kutatók, életművek, 358–360.

Jászberényi Magyar Királyi Állami Főgimnázium értesítőinek 1910 és 1930 közötti számai
Kisvárdai Állami Reál-gimnázium értesítőinek 1926 és 1930 közötti számai

Kaposvári Állami Főgimnázium értesítőinek 1930 és 1948 közötti számai

KÉPES RIPORT
a Jászkun Redemptio május 6-i jászberényi ünnepségéről

Szőllősiné Pintér Krisztina jászkapitányné, Szöllősi Sándor jászkapitány, Bollók Györgyné jászkapitányné és Bollók György emeritus jászkapitány

Pócs János országgyűlési képviselő köszöntőt mond

A lajasmizsei és a türkevei delegáció a koszorúzáson

Jászkun Redemptiós emlékoszlop

Jászsági polgármesterek, jász- és kunkapitányok,-kapitánynék a koszorúzáson

Jász-emlékmű

Pócz István a Kun Miatyánkot mondja

Budai Lóránt polgármester köszönti a vendégeket

Ván Jenő jászkun főkapitány a redemptióra emlékezik

Bukovics János mesemondó

A Jászsági Hagyományörző Egylet tagjai

Dian Tibor dudás

Táncos családok a Jászságból

Fotók: Bugyi Gábor

Elismerések a Jászkunság hagyományőrzésért

A Jászkun Kapitányok Tanácsa ebben az évben dr. Pálóczi Horváth András régésznek és Borbás Ferenc emeritus jászkun főkapitánynak ítélte oda a Jászkunság hagyományőrzéséért díjat, amelyet május 6-án, a Jászberényben megrendezett redemptiós ünnepségen adtak át.

Dr. Pálóczi Horváth András
régész

Pálóczi Horváth András 1941. szeptember 29-én született Budapesten. 1966-ban, az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen történelem szakos középiskolai tanár és régész szakán szerzett oklevelet. 1974-ben ugyancsak az ELTE-n egyetemi, bölcsészettudományi doktori minősítést szerzett középkori régészetből. A történelemtudomány kandidátusa minősítést 1994-ben nyerte el.

1966-tól 40 éven keresztül dolgozott régész muzeológusként a kulturális örökségvédelemben. Az egyetem elvégzése után rövid ideig a tatai Kuny Domokos Múzeum muzeológusa volt, majd történelmi demográfusként dolgozott a Központi Statisztikai Hivatalban. 1968-tól az Országos Műemléki Felügyelőség munkatársaként középkori templomok régészeti feltárását végezte. 1971-ben vették fel a Magyar Nemzeti Múzeum Középkori Osztályára, ahol a magyarországi kunok régészeti és településtörténelmi kutatása volt a feladata. A 13–14. századi pogány kun temetkezések rendszeres kutatását és publikálását végezte, valamint ásatásokat folytatott a kiskunsági Szentkirály középkori kun faluban. 1986-ban átkerült a Magyar Mezőgazdasági Múzeumba, ahol az lett a feladata, hogy a múzeum Régészeti Gyűjteményének fejlesztésével új ásatási leletanyag álljon rendelkezésre az agrártörténelmi témájú kiállításokhoz. Itt fejezte be 1990-ben a szentkirályi ásatást, mely számos eredményt hozott a középkori népi építészet kutatásában. 1993-tól 2000-ig a visegrádi Mátyás Király Múzeummal való együttműködés keretében, a középkori királyi központok műemléki rekonstrukciós programjába a visegrádi királyi palota

középkori gyümölcsöskertjének régészeti kutatását vezette. Magyarországon történelmi kertben ez volt az első szisztematikus régészeti feltárás, melyet környezetregészeti módszerekkel folytattak, az ásatási eredmények alapján történt a kert műemléki helyreállítása. 1975-től két évig Algériában, Constantine város múzeumában (Musée Cirta) dolgozott tudományos szakértőként.

Dr. Pálóczi Horváth András régész

Az egyetemi oktatásban 1989 óta vesz részt. Településtörténelmi és történelmi ökológiai kurzusai voltak az ELTE Középkori és Korajútkori Magyar Történelmi Tanszékén, a Miskolci Egyetem Kulturális Antropológia szakán, valamint alkalmanként a gödöllői Szent István Egyetemen. 1998-tól 2011-ig a Károli Gáspár Református Egyetem BTK történelem szakán dolgozott, a Középkori Magyar és Egyetemes Történelmi Tanszék, későbbi nevén Medievalis Tanszék vezetője. Tanszékcsoporthoz vezetőként a történelem szak akkreditációs pályázatait irányította. Az egyetemen oktatott tárgyai: középkori magyar történelem, történelmi ökológia, településtörténet, régészet, agrártörténet. 2014-től 2018-ig a Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK Régészettudományi Intézetében környezeti régészetet oktatott.

A Nagykunságban 1963-tól kezdve rendszeresen folytatott régészeti kutatásokat. Kisújszállás, Túrkeve és Karcag területén végzett régészeti terepbejárásokat, mintegy 100 középkori települést sikerült felkutatnia és térképen rögzítenie. A településtörténelmi eredményeket Kisújszállás és Túrkeve város-történelmi monográfiáiban publikálta. Mintegy 250 tudományos publikációja van, ezek többsége a kunok középkori emlékeiről, valamint a késő kö-

zép-kori falu és lakóház kutatásáról jelent meg. 1989-ben adta ki a Corvina Kiadó három nyelven a *Besenyők, kunok, jászok* c. könyvét, amely később Iránban perzsa nyelven is megjelent. 2014-ben jelent meg a *Keleti népek a középkori Magyarországon. Besenyők, úzok, kunok és jászok művelődéstörténelmi emlékei* c. könyve. 1985-ben a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeumban rendezte meg *A kunok emléke Magyarországon* c. régészeti kiállítást. 1995-től, alapításától kezdve tagja a középkori európai falu kutatóit tömörítő „Ruralia” nemzetközi tudományos társaságnak, 2005-ben a Magyarországon rendezett konferencia egyik szervezője volt. Rendszeres résztvevője a nemzetközi konferenciáknak. Tudományos munkásságát 2009-ben Schönvisner István-díjjal, 2011-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetéssel és a Károli Gáspár Református Egyetem Rektórnak Elismerő Oklevelével ismerték el.

Borbás Ferenc
vegyipari gépészmérnök, mérnök
közgazdász, jászkun főkapitány

1966. augusztus 16-án született Jászberényben. 1966-tól 1971-ig Jásziványon élt. 1972-ben családjával Jászapátira költözött, ott kezdte meg iskola tanulmányait, jelenleg is ott él.

*Borbás Ferenc emeritus
jászkun főkapitány*

1972 és 1980 között általános iskolai tanulmányait a helyi általános iskolában, középiskolai tanulmányait 1980-1984 között a jászapáti Mészáros Lőrinc Gimnáziumban végezte.

1984 és 1985 között katonaszolgálatot teljesített Szentkirályszabadján. 1985 és 1990 között a Nehézipari Műszaki Egyetem miskolci karán vegyipari gépészmérnök diplomát szerzett. 1986 és 1990 között főiskolai tanulmányokat folytatott a Testnevelési Főiskolán, ahol tájfutás sportágban edzői szakot végzett. 1990-ben létrehozta jelenleg is működő, 50 főt foglalkoztató vállalkozását. 1996 megnősült, felesége: Borbásné Budai Valéria viseletkészítő és viseletkészítés oktató. Három gyermekük van: Ferenc, Márton és Lili. 1980 óta aktívan sportol. Hétköznapi munkájában kreatív tervezéssel, termékfejlesztéssel foglalkozik. A témában több elismerés tulajdonosa. Hagyomány szerető, tisztelő családban nőtt fel. Nagyszüleitől is ezt az indítást kapta örökül. Az egyetemen a selmecbányai diák hagyományok továbbélésével foglalkozott. Hazatérve a rendszerváltás küszöbén a meginduló jász és kun hagyományörzés feltámasztásában kezdetektől fogva részt vesz. A rendezvények ötletadója, szervezője, közönségek építője. 2011-ben 18 jász település a jászok XVII. világtalálkozóján, Jásziványon jászkapitánnyá választotta. Egy évi regnálás után 2014-ben, Jászapátin újra elnyerte a jászkapitányi tisztséget, majd ezt követően, mint emeritus jászkapitány munkálkodott tovább. A Jászkapitányok Tanácsa és a Jászkun Kapitányok Tanácsa aktív résztvevője. Az elvégzett munka és az általa táplált bizalom alapján 2015-ben jászkun főkapitánnyá választották. A kinevezéssel 59 jász, kiskun, nagykun település hagyományörző lobbistája lett. Nevéhez több, nagyobb hagyományörző kezdeményezés, program fűződik, amely eredményeiben és az általa megmozgatott emberek számában is jelentős. Így például a minden jászvárosi templomba jász hímezéses terítők projekt, vagy a Jászkun Redemptio május 6-i megünneplésének széles körűvé tétele az általános és középiskolákban, kulturális csoportokban, és a településeken. Sokat tett a legújabb kori kapitányi intézmény népszerűsítéséért, annak a médiában való megjelenése érdekében. Ezzel előtérbe helyezve a jászkun hagyományörzést. Helytörténelmi, hagyományörző, jász, kun történelmi konferenciák, rendezvények résztvevője. Ebben a témában több cikket is írt. Feleségével együtt hagyományörző néptánc csoportban táncol. Hagyomány-

örző lovas rendezvények, felvonulások aktív résztvevője, mint lovas, mint szervező. Szervezője és résztvevője a Jászkun Hármaskerületi aratóversenynek, és a Jász és Kun Világtalálkozóknak. Borbás Ferenc a Jászkunság közismert és köztisztviselőként álló jászkun főkapitánya, elkötelezett munkásságával a 21. századi hagyományörzés egyik meghatározó személyisége.

**JÁSZ-KUN
TÖRTÉNELMI
ARCKÉPCSARNOK
Eördögh Ilona (1898-1972)
hegedűművésznő,
zenepedagógus**

1898-ban Jászberényben született. Apja, lászlófalvi Eördögh Oszkár (1856-1938) kórházigazgató, anyja, Wykopál Ilona (1870-1947) háztartásbeli. Egy leánytestvére volt, aki még kiskorában (1894) elhunyt. Elemi iskoláit Jászberényben végezte.

Eördögh Ilona

1908-ban már IV. osztályosként van bejegyezve a Sancta Maria Angolkisasszonyok budapesti intézetében. (elemi, polgári és felsőbb leányiskola) 1911-ben a budapesti Zenedében folytatta tanulmányait, ahol Mambrini

Gyula híres hegedűművész volt a zene tanára. Rövid idő után innen kimaradt, és a budapesti Angolkisasszonyoknál lett újra bentlakásos növendék (1911-1915), ahol kitűnt zenei tehetségével és gyakran szerepelt az intézet által rendezett ünnepségeken, mikor is komoly hegedűdarabokat adott elő. Meglehetően magántanulónként továbbra is Mambrini tanítványa maradt. (a szerző) Többek között iskolai éve alatt az alább feltüntetett, komoly zeneszámokat szólaltatta meg hegedűjén: 1912-ben a bentlakó növendékek ünnepségekor: Bériot: IX. Hegedűversenyét játszotta.

1915-ben szintén a bentlakó növendékek ünnepségén: Bruch Hegedűversenyét adta elő.

1915-ben az iskola záró ünnepélyén: Tartini: G-moll szonátáját hegedülte. Tanulmányai után visszatért Jászberénybe, ahol magántanárként és hegedűművészként működött. Mint szólista számos esetben vendégszerepelt Budapesten, Jászberényben, Szolnokon, Kecskeméten, Nyíregyházán (Városi Színház), Balassagyarmaton és többek között a jász települések Jász báljain, azonkívül zenepedagógiával is foglalkozott. A jászberényi Nőegyletben is tevékenyen kivette részét. Neve olvasható az adakozók között, akik jelentős pénzzadománnyal a jászberényi rászorultakat, árvákat segítették. 1935-ben a nyíregyházi római Katolikus Liceum adott hírt szerepléséről. Ezt írta az akkori újság:

„Ünnepségek: az iskolaév folyamán hosszabblevegzetű színdarabot nem adtunk elő, de november 18-án egy nagyobb szabású hangversenyt rendeztünk a Városi Színházban. A 600-nál több személyt befogadó helység megtelt, és az előkelő közönség lelkes tapsviharral jutalmazta Jászberényből idejött művésznőt: Eördögh Ilonát, aki remek játékával elragadta Nyíregyházának zeneértő közönségét.”

1937. szeptember végén a Nőegylet Tarnay Alajos zongoraművész emléktábláját avatta a gimnázium falán. Az avatást megelőző hangversenyen Eördögh Ilona és Mallár Lenke, Becsei Gyula, ifj. Toronyi Gyula és dr. Csák János nagy sikerrel szerepeltek. Az ünnepi beszédet Falu Tamás tartotta. A berényi Zeneiskolában működött, aminek nyomára az iskola történetében találok. Az iskola ekkor már a Szabadság térre költözött és Eördögh Ilona vette át a hegedű tanítását. Az ő növendékei közé tartozott Faragó

László és Süle Tibor, akik mint tehetségesek írták nevüket az iskola történetébe. „A zeneiskola magas színvonalú munkája eredményeként ekkor, 1942-ben kamaraötös is alakult Jászberényben.

Eördögh Ilus hegedűművész

Tagjai voltak: E. Mallár Lenke, Eördögh Ilona, Bakki József, Szabó Fekete János és Tornynos Lajos. A jászberényi szellemi és kulturális élet új színfoltja jelent meg az együttessel. A következő növendékhangversenyt 1942 júniusban tartották. Nyolc gyermek mutatta meg hegedűtudását. Közülük Brassai Ilona, Beleznay Andor és Faragó László neve említettetett.

A Három a kislány operett szereplőgárdája, 1951

De a fiatalabbak között is akadtak tehetségek, akik Ilus néni tanítványai voltak. Horti Miklós, Bleyer János és Baráth Judit is hozzá jártak, akik későbbi életére nagy hatással volt Eördögh Ilona.

Horti Miklós az Operaház első brácsása lett, Bleyer János, a Honvéd művészegyüttes koncertmestereként folytatta. Baráth Judit (Szalókiné), a harmadik legjobb tanítvány pedig a

Magyar Rádió Zenei Főosztályán, mint szervezési csoportvezető, majd zenei szerkesztőként, és hangversenyek rendezőjeként dolgozott.

A későbbi években Ilus néni, Bakki József, Batáriné Komáromi Gizella zongoratanárnő szabadidejükben kamazenedtek és a fellépések előtt a saját lakásukon próbáltak. Ilus néni a Kosuth úti Eördögh házban vagy a Rákóczi út 11. szám alatt magán hegedű órákat is adott.

Az 1950-es évek elején Benke László festőművész és Fekete Károly tanár rendezésében, a Ferencesek Temploma melletti Kultúrházban előadásra került Schubert *Három a kislány* című operettje, aminek zenei betanításában Eördögh Ilona is részt vett.

1956-ban egy cseh lapban a következő feljegyzések olvashatók, ugyanis 1955-ben Jászberényben cseh kulturális napokat tartottak: „Jászberényben június 19/20-án a Városi Tanács V.B., a Déryné Kultúrház és a budapesti Csehszlovák Kultúra rendezett csehszlovák kulturális napokat. 19-én a MŰHOSZ jászberényi helységében Csehszlovákia tájai ámmel dokumentációs kiállítás nyílt. Este Eördögh Ilona hegedűművész, Hemerka Gyula népdalénekes, Kohut Magda, a budapesti Nemzeti Színház tagja, B. Komáromi Gizi zongoraművész, Vörös Sári népdalénekesnő,

valamint a Déryné kultúrház szalonzenekara, népzenekeara és táncsoportja felléptével ünnepi csehszlovák kultúresztet tartottak.”

Eördögh Ilona csaknem haláláig aktív volt Jászberény zenei életében. 1972-ben hunyt el. Sírhelye a Szent Imre herceg temetőben található.

Ufer Sárközi Ágnes
helytörténeti kutató

Források:

Az Angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete, Budapest, 1908

Az Angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete, Budapest, 1912

Az Angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria intézete, Budapest, 1915

József Főherceg Fővédnöksége Alatt Álló Nemzeti Zenede, Budapest, 1911 |

Új Csehszlovákia, 1956 (3. évfolyam, 1-10. szám)

Kiss Erika: A Zeneiskola története

Szalókiné Baráth Judit közlése

A Három a kislány színdarab fotója a Ferences Kultúrházban, 1951 (Batári Ildikó zenetanárnő adománya)

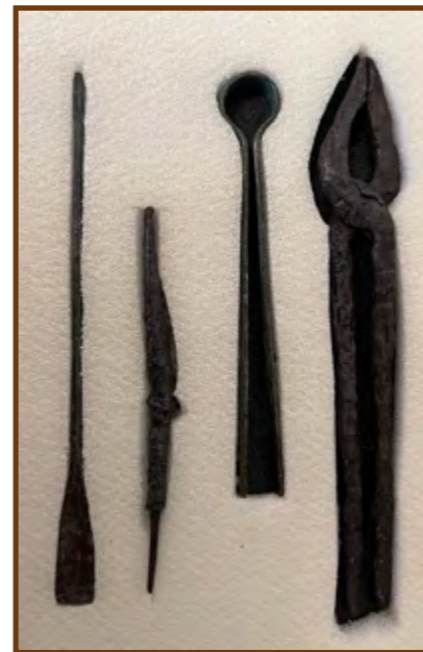
Egy kétezer éve elhunyt orvos a Jászságban

A Jász Múzeum nem véletlenül büszke a Községi Régészeti Csoportjára. Az elmúlt években száz érdekes régészeti leletet és több tíz új lelőhelyet szolgáltatott be a Jász Múzeumba. Az aktív tagok közül kiemelkedik Kerékgyártó Gyula, aki már több mint 40 éve rója a Jászság földútjait, és gyűjti be az elmúlt 14 000 év emlékeit a múzeum számára. Jánoshida hosszan elnyúló határának északi részén is talált vas- és Árpád-kori leleteket, amire felhívta e sorok írójának a figyelmét is. A Községi Régészeti Csoportból Steuer István és Kubon Péter Kerékgyártó Gyulával mentek a helyszínre, és fémkeresős műszerükkel több tárgyat szolgáltatott be a múzeumba, az előkerülésük helyét megörökítő GPS koordinátákkal együtt.

A leletek között voltak vaskori bronztárgyak, szent István korabeli ezüstdenár, avar bronz szíjvégek, illetve avar, bizánci, valamint középső rézkori aranytárgyak is. Az avar aranytárgyak egy 7-8. századi temetőt sejtettek, és a tárgyak nagy száma azt mutatta, hogy egy különleges temetővel van dolgunk.

A 8. században az avar birodalom már túl volt a virágkorán. A korábbi bizánci adók elapadtak, és az avar sírokból már hiányzik a korai avarokra jellemző aranybőség. Ezért is volt kirívó a temető gazdagsága a felszíni leletek alapján. A tárgyak

miatt a Jász Múzeum felvette a kapcsolatot az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézetének vezetőjével, az európai korai középkor nemzetközi hírű tudósával, Prof. Dr. Vida Tivadarral a lelőhely kutatásával kapcsolatban. A leletek alapján, melyekből két tárgy is hasonló az izraeli Caesarea-ban talált bizánci kincsből szereplő két tárgyhöz, egy közös régészeti feltárás kezdett körvonalazódni, amelyhez csatlakozott az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat Régészeti Intézete (korábban MTA RI) is.

Orvosi eszközök az 1. századból
Fotó: Döbrentei-David Szilvia

Tavaly februárban egy szisztematikus terepbejárást és geofizikai kutatást folyt Varga Zoltán földjén. A terepbejárásban az ELTE Régészettudományi Intézetének hallgatói, valamint a Jász Múzeum Községi Régészeti Csoportjának tagjai, név szerint Szabó Erika, Göblyös Szimonetta, (aki a Szegedi Tudományegyetemen tanul régészetet,) Lencse Zoltán, Gyurcsik Attila és Menyhárt Gábor vett részt. A munkákat dr. Samu Levente koordinálta. A geofizikai munkákat Berta Adrián, dr. Marton Tibor és Kovács Bianka végezte. Az előkerült leleteket az ELTE-n dolgozták fel.

Majd tavaly szeptemberben kezdetét vette a feltárás. Gépi munkát nem használva, csak kézi erővel tártuk fel a kijelölt szelvényeket. A szelvényeket a geofizikai mérések és a leletek szóródása alapján jelöltük ki

Egy hosszú kutatóárkot és egy külön szelvényt egy általunk gazdagnak vélt sírhoz. Az ásatáson e sorok írója sajnos nem tudott mindig részt venni, mivel Fegyverneken is volt egy feltárás, ahol részt kellett vennie. A jánoshidai ásatást dr. Samu Levente, dr. Siklósi Zsuzsanna, dr. Szilágyi Márton és dr. Vida Tivadar vezette.

A próbaárkokban 3, míg a különálló szelvényben 1 avar sírt sikerült feltárni, azonban mind a 4 sír teljesen ki volt rabolva, csak a betöltésükből került elő néhány tárgy, valamint csontok maradványai. Az így előkerült tárgyak a négyből két sír keltezését teszik lehetővé. Azonban az egyik avar sír mellett egy olyan folt tűnt fel az altalajban, amely őskori objektumra utalt. A folt kibontása során egy DK-ÉNy irányú csontváz került elő. Fejénél egy bronzeszköz volt, a jobb térdénél egy kő. Mindkét lábánál egy-egy csomóban összekorrodált bronztárgyak feküdtek.

Orvosi eszközök az Ókorból

Fotó: Döbrentei-David Szilvia

Mivel egy nagy eső közeledett, az eszközök a lábszárcsontokkal és az alattuk található földdel együtt, ún. in situ kerültek felszedésre és a restaurátorműhelyben fejezték be a bonatásukat, nyugodt körülmények között. A restaurálást Döbrentei-David Szilvia végezte. A restaurálás során egyre inkább kirajzolódott egy különleges orvosi eszközkészlet. Már az ásatáson kiderült, hogy a koponyánál lévő eszközt egy állat vonszolta végig a testen keresztül a lábtól a fejig. A többi eszköz viszont ott volt, ahol régen eltemették. A restaurálás során világossá vált, hogy valaha két

fadobozkában voltak eltemetve a tárgyak. 3 szike, melynek teste ezüstberakásos bronzból volt, a cserélhető fejei pedig acélból, egy csontkaparó, egy kés, mérleg és egy tárgy nyelteskés maradványa volt az egyik dobozban, a másikban pedig egy vasfogó, egy bronzcsipesz, egy csontvéső és egy spatula volt eltemetve a halott mellé.

Először azt gondoltuk, hogy az orvos a 8. századból származott, mivel igen mives orvosi eszközök feküdtek mellette. Azonban a tárgyak párhuzamainak keresésekor már kiderült, hogy nagy valószínűséggel a Római Birodalom korába, inkább a 3. századra lehet keltezni a sírt. A csontvázból vett mintákból készített 14C radiocarbon vizsgálatok viszont azt mutatták, hogy az orvos a Kr. u. 1. században élt, ekkor érhetette a halál a Jászság közepén.

Gulyás András Zoltán régész

Miért halt meg Czibor János?

A bőséges és változatos nagykunsági legendák és rejtelmek közül eléggé régóta izgat a következő: Miért halt meg fiatalon a jeles, Kisújszálláson született irodalmár, Czibor János (1922–1961), önkézével vetve véget életének?

Czibor János író, irodalomtörténész, kritikus 1922. október 30-án született a nagykunsági Kisújszálláson és 1961. július 7-én önkézével mondott búcsút az életnek, amely ekkor már talán a kegyesebb arcát is mutogatta a magyar irodalom alkotói és szerelmei felé.

Amikor ezt az írást elkezdtem, nem-sokára még inkább időszzerűvé tette a témát a nagy meseíró és költő, a szintén kisújszállási Csukás István (1936–2020) váratlan halála 2020. február 24-én. A nagy meseíró közeli rokona volt Czibor Jánosnak, akinek az életéről és a haláláról, sajnos elég keveset tudunk mind a mai napig. Egyike a rejtélyes halálú, torzóban maradt életű tehetségeknek. Rejtélyes körülmények között meghaltak, mint a kiváló műfordító, Elbert János (1932–1983), vagy ellehetetlenítették őket, mint a nagy magyar színésznőt, a kolozsvári születésű Bara Margitot (1928–2016). Erről egyébként *A színésznő* címmel kitűnő filmet készített Vitézy László, amelyben a főszerepet a mezőtúri születésű Szávai Viktória színésznő játszotta. Ebből a filmből sokat megtudunk az 1960-as évek „puha diktatúrájának” embertelen módszereiről. Czibor János Kisújszálláson született, itt végezte az általános iskolát, s kezdte a gimnáziumot is, amelyet azonban valamilyen oknál fogva nem fejezett be. Ezután Békéscsabán és Szolnokon OTI tisztviselő lett. A második világháború idején Budapestre került, filmgyári dramaturg lett, majd 1945 után a Fehér Holló Könyvkiadó vezetője, majd 1947-től a Révai Könyvkiadó lektora. (Ezt nem Révai Józsefről, hanem a későbbi dogmatikus kommunista kultúrcézáról neveztek el.) 1952-től 1955-ig a Színművészeti Főiskolán tanított. Közben, egészen a korai haláláig, a Szép-irodalmi Könyvkiadó lektora volt. (Őt is lefeshette volna Csernus Tibor festőművész, aki a *Három lektor* című festményén Réz Pált, Domokos Má-

tyást és Vajda Endrét ábrázolta, akik szintén remek lektorok és szerkesztők voltak a maguk idejében.) Számos folyóirat, így a *Válasz*, a *Fórum* és a *Filmvilág* közölte műves és kitűnő írásait, irodalomtörténeti tanulmányait, kritikáit és filmkritikáit. Sok klasszikus magyar és külföldi antológia, kiadvány szerkesztője, válogatója volt, amelyekhez többnyire ő írt értő elő- vagy utószót. A lektorságot pénzkeresetnek tekintette, de mellesleg több ekkori Kossuth-díjas

Czibor János

„szocialista realista” mű társszerzője volt, természetesen névtelenül. Szakmai zsargonnal kifejezve, négermunkát végzett. Illés Endrével, a jeles íróval olyan jó baráti viszonyba került, aki a lakására is befogadta, s rendelkezésére bocsajtott gazdag és igényesen összeválogatott könyvtárát is. Másik jóbarátja a kor egyik meghatározó nagy költője, Kormos István (1923–1977), aki később így írt erről: „Sokat császalkáltunk önfeledten Pesten Czibor Jánossal. Ő és Sarkadi Imre jó barátom volt a Válasznál.” Szerelme volt még a magyar költészet is. Szinte minden magyar verset ismert, értett és értelmezett.

Az irodalmi pályát, életformát választó Czibor Jánosnak Budapestre költözésekor egy új világ nyílt meg, az irodalom világa, amely a maga sokszínűségével, bohémságával élete végéig a hatása alatt tartotta a tehetséges, éleslátású és érzékeny alkotót. Hamar sok barátra és ismerősre tett szert a vidéki kisvárosból a fővárosba került fiatal ember. Egy fénykép például a nagy író, Déry Tibor és felesége, Böbe asszony, valamint Abody

Béla társaságában ábrázolja azidőtájt. De baráti köréhez tartozott kisújszállási rokona, Csukás István, aki barátaival – Antal Imrével, Szokolay Sándorral, Kazimir Károllyal –, a Hungária Kávéházban megalakította a Fiatal Művészek Klubját.

A bohém művészi életvitelű és hatalmas, szinte páratlan műveltségű és érzékenységgű fiatal embernek rengeteg barátja, ismerőse, népes társasága volt mindenhol. Szerkesztőségekben, kávéházakban és kocsmákban egyaránt. Elég, ha csak Déry Tibor, Illés Endre, Kormos István, Nagy László, Csukás István, Abody Béla, Csurka István, Szabó István, Mándy Iván, Galsai Pongrác, Moldova György, Lator László, Szabó Ede, Nemes Nagy Ágnes, Fodor András, Domokos Mátyás, Galgóczi Erzsébet és Sarkadi Imre (aki szintén kötődött Kisújszálláshoz, és szintén önkézével vett véget életének) nevét említjük Czibor János ismerősei, barátai és támogatói közül.

Mennyi életút, tehetség, álom, elképzelés, mennyi ifjonti világmegváltás, mennyi Magyar Messiás, Ady Endre csodálatos versét véve alapul...

Czibor Jánosnak egy történelmi regénye jelent meg Gábor Áron címmel, amelyért József Attila-díjat kapott. Ebben az 1848-49-ben, a szabadságharc alatt Erdélyben játszódó kisregény műfaja voltaképpen filmregény. 164 rövid fejezetből, képből áll, filmnyelven snittből. Czibor János a kor követelményei szerint (1950-et írunk ekkor) kissé talán idealizálta a filmregény hőseit, de nagyjából a történelmi tények alapján dolgozott. Hiszen történelmi tény, hogy Háromszék hősiességét folytatott a császári csapatokkal. Tény, hogy Bem tábornok néhány hét alatt kiverte Erdélyből az osztrákokat. Tény Balázs Manó és társai kétszínű játéka, árulása. S leginkább a tényeken alapul Gábor Áron alakjának megrajzolása, aki ezermesterként valóban ágyúkat készített a szabadságharc szolgálatában. Őrnagyi rangot kapott, majd a szabadságharc végén hősi halált halt a kőkösi csatában. A valóságban is győztek ideiglenesen a magyar csapatok, a székely (és kiszámú román) önkéntesek az osztrákok felett, s a Bem által vezetett sereg a nagyszámú túlerővel bevonuló orosz csapatok megérkezéséig nagyjából kézben tartották Erdély területének nagy részét. Azon nagyon kevés dicsőséges harcok közé

tartoznak a honvédő háromszéki harcok, amikor kivételesen a magyarok győznek. S ezen a többszörös túlerő és a szabadságharc bukása sem változtat. Kár, hogy nem készült el a Czibor János megálmodta film ebből a kitűnően megírt kisregényből. Hiszen Gábor Áron egyike az erdélyi (és az egész magyar) történelem nagy és példaértékű alakjainak. Igazán megérdemelne egy hozzá méltó magyar filmet. S még a mai magyar gyerekeknek, fiataloknak is nagyobb hasznuk, épülésük lenne az ilyen filmekből, mint a ma divatozó celebek pitiáner ügyeit-bajait guszztustalanul teregető „alkotások” nézéséből. Maga a mű is élvezetes olvasmány, értékes irodalom. Nem ártana újból (másodjára) megjelentetni ezt a könyvet. Czibor Jánosnak ezen kívül nem is jelent meg más kötete rövidre szabott életében.

Idézzünk itt egy rövid részletet ebből a jobb sorsra (és újabb kiadásra) érdemes regényből, filmregényből: „*Aron kigombolt ujjában támaszkodik az ajtófélfának, már lemosta magáról az út porát. Hazajöveteléről számol be öccsének és jó barátjának.*

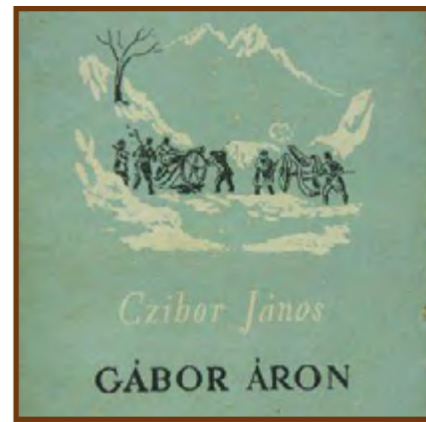
– *Nem bízzák az ágyúöntést magyarra! – beszéli nekik. A tüzérségnél még csak megtűrik a magyar katonát, hanem a gyárnak a tájékára se mehet. Két éven át kérelmeztem, mozgolódtam, hogy beosszanak az ágyúgyárba. Még segítő munkásnak se! Végül rámtették, hogy kémkedem, mert én mégis sokat ólálkodtam az ágyúöntő utcában és össze is komáztam egy mesterrel. Dehát én semmit se kémkedtem, erre aztán kinyilvánították, hogy eszelős vagyok. Hát ezért küldtek haza...*

A többiek hallgatnak. Áron kis szünetet tart, aztán csendes elégedettséggel teszi hozzá az eddigiekhez.

– *Azért nem jártam én hiába! Mihamar megláthatjátok!*

Az írónál erősebb, biztosabb volt Czibor Jánosban a kritikus, akinek a véleményét, megítélését a nagy írók is figyelembe vették. Ezt a pontos, éles, biztos látást, bírálatokat hatalmas irodalmi műveltségének is köszönhette, amelyet szinte gyermekkorától kezdve gyarapított. Nem véletlen, hogy őt bízták meg az akkori irodalmi tankönyvek megírásával, amely tankönyvek értékítéletei nagyjából napjainkban is időszerűek, helytállóak. A magyar irodalom klasszikusai és a kortárs írók, költők mellett nagy figyelemmel és

lelkiismerettel tartotta számon és támogatta a pályakezdő, még ismeretlen írókat is. Hogy milyen éles volt a látása, biztos az ítélete, arra példa az a három író, akikről a pályájuk kezdetén megállapította, hogy tehetségesek. Ez a három kezdő író Galgóczi Erzsébet, Csurka István és Moldova György volt. A későbbiekben ők valóban „hozták” azt, amit Czibor János az első próbálkozásai olvasásakor megjósolt róluk, tehetségükről.

Czibor János könyvének címlapja (részlet)

Irodalmi mindenevő volt, tehát lelkesen olvasta a régebbi magyar írókat is. De nemcsak olvasta, hanem népszerűsítette is őket. Ez bizony nem volt csekélység a Rákosi-korszakban, amikor bizony eléggé szelektálva volt a régebbi magyar irodalom, amikor bizony a Párt dicsőítése, a sematikus művek, a „termelési regények” szezonja volt. Ekkor válogatott, szerkesztett, elő- és utószóval látta el értékes alkotók köteteit. Itt a sok közül csak két példát hozok fel: Tömörkény Istvánt és Tersánszky Józsi Jenőt, akik mindketten Czibor János kedvenc írói közé tartoztak. A mostohán kezelt kiváló alföldi elbeszélő, a Szegeden élő író, múzeumigazgatóként Móra Ferenc elődje, Tömörkény István (1866–1916) műveiből több kötetet is szerkeszt az ötvenes években, amikor Tömörkény sem tartozott éppen a kívánatos írók közé. Czibor János valóságos Tömörkény-reneszánst csinált, amikor elkezdte kiadni a Tömörkény-novellásköteteket, a következőket: *A tengeri város* (1956), *A Szent Mihály a jégen* (1957), *Hajnali sötétben* (1958), *Új bor idején* (1958), *Öreg regruták* (1959), *Barlanglakók* (1959), *Fecskék* (1960), *A kraszniki csata* (1960). A szintén nem kedvelt Tersánszky Józsi Jenő (198–1969) gazdag és

sokszínű életművéből szintén szerkesztett egy novelláskötetet, amely *A vándor* címmel 1955-ben jelent meg. A Rákosi-rendszerben Tersánszky (Kinek írásművészetét már Ady Endre is méltányolta.) Csak ifjúsági műveket, báb- és mesejátékokat írhatott, mert egyéb műveit nem jelentették meg. Ekkor írta a *Misi mókus kalandjai*, a *Táltos bárány*, a *Művész Maci az erdőben* vagy *A síró babák* című kitűnő mesekönyveket, a gyerekek nagy örömeire.

Czibor János korai, készületlen és öngyilkos halála azért is olyan furcsa és megdöbbentő, hogy éppen akkor lett öngyilkos, amikor a magyar társadalmi és irodalmi viszonyok már lassan konszolidálódni kezdtek, amikor már megjelenhettek korábban mellőzött írók és költők is. S amikor már jobban ki lehetett tekinteni az úgynevezett szabad világra, amikor a haladó nyugati irodalom sem volt tiltva, sőt már nyugati (elsősorban olasz, francia és amerikai) filmek is kerültek az akkor még nagy látogatottságú magyar mozikba, a legkisebb, legelmaradottabb falvakba is.

Czibor János rejtélyes, megmagyarázhatatlan öngyilkossága a szépszámmú nagykunsági legendáriumot gyarapítja, s az egyik legnagyobb legenda talán. Torzóban maradt életműve azonban így is nagy érték. Írásaiból érdemes lenne köteteket megjeleníteni, kiadni. A mai felszínes, kiüresedett, elgépiesedett, elembertelenedett és rohanó világunkban ő a tudás, az alaposság, a pontosság, az átélés, az érték, a tárgyismeret és -szeretet és a lelkiismeretesség jelképe is lehetne. Mint ahogy egész rövid élete is a magyar népmesék kedvelt hőseire emlékeztetnek bennünket. Halála, hatvanegynéhány év után, talán már örök rejtély marad a számunkra. Szemléletéből, tudásából, tárgyszeretéből, emberségéből és írásaiból, valamint az általa szerkesztett könyvekből is nagyon sokat tanulhatnának a mai magyar nemzedékek is. Jobban közkinccsé kellene tenni Czibor János irodalmi munkásságát, mint a magyar irodalom, valamint a Nagykunság és Kisújszállás jeles szellemi értékét, amelyre mindannyian büszkék lehetünk. 2022. október 30-án a reformáció emléknapján volt születésének a 100. évfordulója. Ezzel a kis írással idéztük fel alakját és tevékenységét.

Kovács János helytörténeti kutató

Szikszai Mihály–Csajka Gizella–Sándor Antal: Jászföldön haladva, jász pénzen épült – Vasutak a Jászságban Jász Múzeumért Alapítvány, 2023

A vasút az 1800-as évek elején Angliából indult el világhódító útjára. Az első, gőzmozdonnyal működő vasútvonal az 1830-ban megnyitott Liverpool – Manchester vasútvonal volt. Magyarországon a reformkor politikai elitje ismerte fel a közlekedés fejlesztésének szükségességét, és az 1836-os pozsonyi országgyűlésen megszületett az első magyar vasúti törvény. Ezt követően nagy lendülettel indult meg a vasútervezés és -építés Magyarországon.

Jászberényt 1840-ben még nem érte el a hőn áhított vaspálya, erre a jászoknak még három évtizedet kellett várnia. 1863-ban vetődött fel újból a Hatvan–Szolnok közötti vasútvonal gondolata.

A Hatvan–Jászberény–Szolnok vasútvonalat végül a MÁV építette meg az Északi Államvasútvonal Salgótarján–Losonc–Ruttka vonalának szárnyvonalaként. Az volt a további cél, hogy a magyar Alföld közvetlen összeköttetésbe kerüljön a német területekkel a Kassa–oderbergi vonalhoz csatlakozás révén. Volt elképzelés arra vonatkozóan is, hogy Szolnoktól tovább építenek fővonalat Szentés és a déli határvidék felé. Így létre jött volna egy észak–déli irányú vasúti fővonal, amely Magyarország számára a török és román vasutak kiépítése után rendkívül fontos közvetítő szerepet szánt az észak–német területek és a balkáni kikötők közötti áruforgalomban. Végül azonban Mikó Imre közlekedés- és munkaügyi miniszter által képviselt javaslat győzedelmeskedett, amely Budapestet kívánta a vasúthálózat központjává tenni.

A Hatvan–Jászberény–Szolnok vasútvonal végül megépült, és 1873. március 10-én adták át a forgalomnak. Ennek éppen 150 esztendeje.

A jászsági vasút gondolata már az 1870-es években felvetődött. Létesítésének oka az volt, hogy a Jászság kisbirtokos településeit bekapcsolja a nagy vasúti fővonalakba.

A jász vasutat eredetileg Jászsószentgyörgy mellett akarták elvezetni, de a szentgyörgyi gazdák nem engedték, hogy a földjükön haladjon

át a töltés. A jászladányiak azonban örömmel megengedték, ezért halad a vasút Ladányon keresztül. Amikor azonban a pályán közlekedő szerelvény megközelítette Alsószentgyörgyöt, a mozdony mindig hosszan füttyentett. Erre mondták később, hogy „Ladánynak jutott a füstje, Szentgyörgynek pedig a füttye”.

A könyv címlapja

Az Újszász–Jászapáti vonalat, ún. „jász vasutat” végül 1885. július 20-án nyitották meg, majd tovább fejlesztve, 1909-ben építették ki a Jászapáti–Vámosgyörk Helyiérdekű Vasutat. A jászsági vasútvonalak kiépítésével a jász településeket bekapcsolták a magyar gazdaság vérkeringésébe, és könnyebbé vált a személyszállítás is. A Hatvan–Jászberény–Szolnok vasútvonal 150 éves évfordulójára Szikszai Mihály, a MNL Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye Levéltár és két szerzőtársa: Csajka Gizella és Sándor Antal megírták a jászsági vasutak történetét.

A könyv a magyarországi vasútépítés történetével kezdődik, majd levéltári és szakirodalmi források segítségével bemutatja a Hatvan–Jászberény–Szolnok vasútvonal megszületésének körülményeit. Megismerhetjük a Jászság

normál és keskeny nyomtávú vasútvonalait, a „jász vasút” létrejöttét, a gazdasági vasutakat, az állomásépületeket, a vasúti hidakat és a vontatójárműveket. A könyv végén gazdag fotóanyag (Képes krónika) idézi fel a jászsági vasútállomások mindennapi életét.

A B/5-ös formátumú, kemény borítójú, színes kivitelezésű, 184 oldalas kötet, 1000 példányban a Jász Múzeumért Alapítvány kiadásában, a Hatvan–Jászberény–Szolnok vasútvonal 150 éves évfordulója tiszteletére jelent meg. A könyv szakmai lektora Dr. Bagi Gábor történész, szerkesztője Dr. Bathó Edit néprajzkutató, a Jász Múzeum igazgatója.

A tipográfiát és a nyomdai előkészítést Bartos Kinga, a nyomdai munkálatakat pedig a Creatív Color Stúdió Kft. végezte.

A könyv kiadását támogatta: a Nemzeti Kulturális Alap Könyvkiadás Kollégiuma, Jászapáti, Jászárokszállás, Jászberény, Jászboldogháza, Jászdózsa, Jászfényszaru, Jászkisér, Jászládány, Pusztamonostor Önkormányzata, valamint a Jász Múzeum, és könyv előfizetői.

Ez a könyv az első hiteles összefoglalása a jászsági vasutak megszületésének és működésének. Köszönet illeti érte a szerzőket, Szikszai Mihályt, Csajka Gizellát, Sándor Antalt, minden közreműködőt, a kivitelezőt, a támogatókat és az előfizetőket.

Jó szívvel ajánlom a Vasutak a Jászságban című könyvet minden érdeklődő szíves figyelmébe. Kérem, forgassák haszonnal!

Dr. Bathó Edit néprajzkutató

Csete Balázusra emlékeztünk

Csete Balázs születésének 130., halálának 65. évfordulója alkalmából március 11-én, szombaton a jászkiséri Napközi Otthon ebédlőjében tartotta rendezvényét a Csete Balázs Honismereti Szakkör, melynek mottóját Csete Balázstól kölcsönöztük: „Legyen áldott számodra a múlt idő: a születésnapok és évfordulók, az élők üzenete és a holtak emléke. Legyen áldottá benned az emberség, mely életed gazdagságát adja.”

A református temetőben 9 órakor Benedek József, a honismereti szakkör elnöke emlékezett Csete Balázusra: „Ismét eltelt 10 év, és újra itt vagyunk a jászkiséri református temetőben, hogy emlékezzünk Csete Balázs születésének 130., halálának 65. évfordulójára. Csete Balázs 1893. március 15-én született és 1958. február 24-én halt meg.

Ki volt Csete Balázs, már annyiszor elmondták mások és mi is. A nemzet szolgálja volt Ő. Kútforrás, erőforrás elhivatott hittal, hűséggel végzett hazai és nemzetgyarapító munkát. Eredetiség, széleskörű műveltség és fogékonyság jellemezte. Mennyi igazi műveltség!

Mennyi életbölcesség, mennyi keresztény kultúra van ennek az egyszerű romtalan embernek a fölfogásában.

Az ő fölfogása gyakorlati, mégis túl lát a földi határokon. Megérti az örökkévalóságba lépés tényének irtózatosságot egyszerűségét. Tudja mi az igazi kultúra alapja, mert kultúrember csak az lehet, aki az élet sokszor rátörő csapásai között is kiegyensúlyozott lélekkel áll.

Kultúrember csak az lehet, aki a sorscsapást, vagy az élet különös nehézségeit, a szenvedést is uralja öntudatával s átalakítja azt. Tud belőlük is életet alakítani magának.

Aki az életet a maga hétköznapióságában tudja úgy alakítani, hogy lelkének beállítottságával harmóniát tud teremteni bele: az az igazán művelt ember, annak a lelkében öltött valóságot az igazi kultúra. Órízte hagyományainkat, konzervatív értékeinket. Cselekedetei, világfölfogása sorsunkhoz méltóan összhangban volt múltunkkal, kultúránkkal, hazánk, a Jászság, mint szűkebb pátriánk értékeivel. A történelmet indító, hajtó erőnek tartotta, melyben a múlt összetalálkozik a jelennel, hogy helyet adjon a jövőnek. Foglyhatatlan kedvvel munkálkodott

jövőt formáló eszmék vezérének. A település őrsi múltját, formálja jelenét és bizakodik a jövőben. Méltóképpen jeles néhai polgárához, Csete Balázshoz. Akit szilárd erkölcsiség, emelkedett szellemiség, küldetés tudat, európai gondolkodás, messzelátás jellemzett. Életműve mindannyiunknak példa.

Tisztelgő utódokként elmondhatjuk: próféta volt a maga hazájában! Érdemes magunkat hozzá mérnünk, hogy talán majd mi is példák lehessünk egykoron.

„...A hazáért élt e hű kebel,/ földjét termékenyítve hamvad el,/ és szelleme a sír körül marad,/ tettekre intvén az utódokat.” A megjelentek elhelyezték koszorúikat, majd bevonultunk a Napközi Otthon ebédlőjébe.

A vendégeket és a szakkör tagságát

A rendezvény résztvevői

Benedek József levezető elnök köszöntötte:

„Kedves Vendégeink, kedves Szakköri tagjaink!

Nagy tisztelettel, meleg szeretettel és őszinte megbecsüléssel köszöntöm Önöket. Ahogy érkeztek kedves vendégeink, látva a sok ismerős arcot Csoóri Sándor szavai jutottak eszembe, ki egy tanácskozáson kezdte így hozzászólását: „Együtt a családdal!”. Együtt vagyunk mi is egy év után ismét, kiket közös erő köt össze a hon – és a hagyomány szeretete és ápolása.

Nagy öröm számunkra, hogy meghívásunkra sokan eljöttek emlékeztetésére e napot.

Köszöntöm az elnökségben helyet foglaló Dr. Bereczki Ibolyát a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum ágazati feladatokért felelős főigazgató-helyettesét, a Magyarországi Tájházak Szövetségének elnökét, Juhász Zoltán András urat, a Honismereti Szövetség titkárát, Lukácsi György polgármester urat, és Győri Jánosné nyugdíjas Művelődés Ház igazgatót.

Köszöntöm a körünkben megjelenteket:

– az Ágóiak Baráti Egyesületének elnökét, Dobosné Tari Máriát és az egyesület képviselőit Jászágóról,

– a Dósai Honismereti Szakkör vezetőjét, Zsidi Andrásné és a szakkör képviselőit Jászdózsáról,

– a Horváth Péter Honismereti Szakkör vezetőjét, Papp István Urat és a Szakkör képviselőit Jászághalmáról,

– a Fényszaruiai Baráti Egyesületének elnökét, Tóth Tibor Urat Jászfényszaruról, – Kóródi Anikó operaénekesnőt és férjét Guba Imrét

– a Kocséri Népkör vezetőjét, Bodnár Andrásné és a Népkör képviselőit,

– a Kőváry László Honismereti Kör vezetőjét, Kiss Margitot és a Kör képviselőit, Fülöp Máriát és dr. Soós István Urat Kolozsvárról

– a Vándorfy János Honismereti Szakkör

vezetőjét, Barta István Urat és a Szakkör képviselőit Jászapátiról,

– Menyhárt Ferencné önkormányzati képviselő asszonyt,

– Holló Zoltán önkormányzati képviselő urat,

– a Csete Balázs Általános Iskola intézményvezető helyettesét, Tóth Lászlót és Molnár Melindát néprajzkutatót,

– és nem utolsó sorban egyesületünk tagjait.

Meghívásunknak más irányú elfoglaltságuk miatt nem tudtak eleget tenni, de köszöntenek valamennyiünket:

– Dr. Dobos László, a Jászok Egyesülete elnöke Budapestről,

– Kölesdi Felnőtt Honismereti Szakkör,

– a karcagi Györffy István Nagykun Múzeum igazgatója, Dr. Nagy Molnár Miklós,

– a jászberényi Jász Múzeum igazgatója, Hortiné Dr. Bathó Edit,

– a szolnoki Damjanich János Múzeum osztályvezető néprajzkutatója, Dr. Gecse Annabella,

– az ózdi Lajos Árpád Honismereti Kör

volt titkára, Balogh Lászlóné, – és a Csepeli Helytörténeti és Városszépítő Egyesület titkára, Zémann István”

A Himnusz közös eléneklése és Lukácsi György polgármester megnyitóján Benedek József bevezetője következett: „Emlékezni jöttünk ma össze, emlékezni és tiszteletünket leróni Csete Balázs sírjánál Szakkörünk névadója előtt, ki 130 évvel ezelőtt Jászkisérén született 1893. március 15.-én és 65 éve Jászkisérén halt meg, 1958. február 24-én. Tanítványai, ismerősei – kik itt vannak még közöttünk – ma is jó szívvel és nagy tisztelettel gondolnak rá. A jelenlévők közül sokan nem ismerhették őt személyesen, de hátrahagyott munkáival, a népművészet és néprajz iránti rajongásával, s a szülőföld szeretetével mégis példát mutatott nekünk. Ezt 30 évvel ezelőtt így fogalmazta meg Dr. Bereczki Ibolya: „Úgy érezzük, hogy Csete Balázs néprajzi gyűjtői, rajzoló és tanári életműve jogosult a ma emberének figyelmére azért is, mert sorain lépten nyomon átszüremlik a gyermek szeretete. E nélkül etnográfusnak, művészek, rajz-

Dr. Bereczki Ibolya, a Tájház Szövetség elnöke

tanárnak, pedagógusnak lenni talán lehet, de nem érdemes”

Csete Balázs munkájával és útmutatásával Győri János által közvetve hozzájárult ahhoz, hogy szakkörünk 1970-ben megalakulhatott és tájházunk 1981-ben létre jöhetett.

Csete Balázs munkásságának jó ismerője Dr. Bereczki Ibolya, ki 30 évvel ezelőtt, 1993-ban szerkesztette Szolnokon A jászkiséri gyermek élete a születéstől a házasáig (1954) című kiadványt, amely Csete Balázs születésének századik évfordulóján, a Gyermekvilág a régi magyar falun címmel megrendezett konfe-

renciára jelent meg. Ismeri szakkörünk munkáját, tájházunkat, ez utóbbival kapcsolatban 2022. november 11-én, itt Jászkisérén került megrendezésre Tájunk háza – azt keresd, ami ott van! címmel a Magyarországi Tájházak Szövetsége Észak- és Közép-magyarországi Regionális egész napos találkozója. A fentiek alapján választottuk Őt mai rendezvényünk előadójának.”

Dr. Bereczki Ibolya, a Magyarországi Tájházak Szövetségének elnöke Tájházi örökségünk a 21. század elején című előadásában elhangzott, hogy a helytörténeti gyűjteményeknek, tájházaknak időről időre meg kell újulniuk, igazodva a változó körülményekhez. A Tájházak Szövetsége is megújult, nemcsak külsőleg a logójában, hanem a szakmai módszertani kiadványaiban leírtak is megváltoztak. Feladat a múzeumokba becsalogatni minden korosztályt, erre legalkalmasabb a Múzeumok éjszakája, a Tájházak napja és minden más rendezvény, amelyre lehetőséget biztosítanak az udvarok, pajták stb. A tartalmas, színvonalas és érdekes előadás után Szakálné Torma Eszter Reményik Sándor: Amit az élettől akarok című versét mondta el. Ezt követően a meghívott vendégek köszöntötték szakkörünket, elmondták jókívánásaikat, és átadták ajándékaikat. Minden képviselt település rendelkezik tájházzal, helytörténeti gyűjteménnyel, így nagyon értékesnek találták Dr. Bereczki Ibolya előadását, amellyel kapcsolatban több kérdés, észrevétel és javaslat is elhangzott.

A hozzászólásokat Benedek József zárszava követte: „Szeretném megköszönni Dr. Bereczki Ibolya önzetlen segítségét és előadását. Szakkörünk köszönetet mond önkormányzatunknak, az intézményeknek, Földi Ferenc igazgató úrnak, és helyetteseinek, Cseh Gábornénak, Tóth Lászlónak, aki a hangosítás és a vetítés technikai eszközeit és annak működését biztosította a gazdasági társaságoknak, egyéni vállalkozóknak, Menyhárt Ferencnének, Gyulai Józsefnének, Holló Zoltánnak, Torma Mártának, magánszemélyeknek, akik folyamatosan anyagi és szakmai segítséget nyújtanak működésünkhöz, gyűjteményünk további fejlesztéséhez. Kérjük, lehetőségük szerint továbbra is

támogassák szakkörünk tevékenységét, ezzel is öregbítve városunk hírnevét. Köszönöm szakkörünk tagságának elmúlt évi munkáját, kiemelném játszóházi csoportunkat, akik nagyon sokat dolgoztak az elmúlt évben is. Tagjaink egyszerű és ugyanakkor nagyszerű emberek, akiknek a neve sokszor a feledés homályába merül, de olyan őseink ők, akikre büszkék lehetnek a családokban. További munkájukhoz sok sikert, jó egészséget és kitartást kívánok.

Gondolataimat Wass Albert soraival zárom:

„Én Istenem, az idő hogy szalad!
Ma még vagyunk, holnap már nem leszünk,
múlt és emlék: minden elmarad.
Nyomunkat rendre belepí
rőt lombjával az őszi szél.
S hogy kik voltunk:
maholnap az sem tudja,
aki rólunk beszél...”

A Szózat eléneklésével véget ért ünnepségünk. Ebéd után lehetőség volt baráti beszélgetésre. A jó hangulatú beszélgetés a délutáni órákban ért véget.

Benedek József elnök

Könyv született Kerekegyháza történetéről

Végső István: Fejezetek Kerekegyháza történetéből – kezdetektől napjainkig. Kerekegyháza, 2022

A munkám kapcsán az 1970-es évek elejétől kezdődően gyakran jártam Kerekegyházán. Feltűnt, és nagyon tetszett nekem, hogy széles, és egymást derékszögben keresztező utcái vannak. Aztán a rendszerváltást követően láttam a gombamód szaporodó baromfi telepeket, tojóházakat, fólia sátrakat. Gondoltam, itt az emberek jó mélyet szippantottak a friss, szabadabb levegőből. Ezért is olvastam örömmel Végső István könyvét, hogy a néhány futó, személyes élmény mellett részletesebben megismerhessem, az időközben városá lett Kerekegyháza történetét. Végig olvasva bizonyossá vált számomra, hogy másokban is hasonló vélemény alakult

ki, mint az én, lényegében felületes, személyes megállapításaim, nevezetesen, hogy a rendezett településkép jelkép is lehet. Jelképe a szorgalomnak, a jövőbe vetett hitnek.

Kezdetektől napjainkig, jelzi a kötet alcíme, és valóban a messze-messze múltból, a földtörténeti Krétakor időszakából jut el a könyv és az olvasó 2021-ig, napjainkig. Nem részletes helytörténeti monográfia ez a könyv, a terjedelme ezt nem tette lehetővé, és nem is ez volt a szerző célja. Mégis kibontakozik a teljes településtörténet, esetenként csak egy-két mondat, egy rövid bekezdés által, máskor bővebb leírásokkal, a korabeli forrásokból vett hosszabb idézetekkel. Az élet első, jeleit az ásatások tárták fel, és ezek a megkövesedett élőlények, mintegy 100 millió év távolába vezetnek vissza. A könyv első fejezete ezt az időszakot, az ősidőket ismerteti, majd, érthető nagy ugrással a középkor emlékeit – a „cserepek és rotundák” korát. A népvándorlás időszakából előkerülő leletek mutatják, hogy a környéken már korán megtelepedtek különböző népcsoportok – kelták, szarmaták, avarok. Megtudhatjuk, hogy az Árpádok korában már volt itt egy település, aminek majdnem kerek – valójában inkább ellipszis alakú – temploma volt. Innen eredeztethető a település neve is. A középkor pusztító háborúi – tatárjárás, a törökök hódoltság időszaka – megtizedelte az itt lakókat, majd az időszak végére a vidék teljesen elnéptelenedett.

Hosszú ideig csaknem néptelen pusztaság volt ez a térség, csak pásztorok legeltették erre csordáikat, nyájaikat. A kötet „Újkor – eltűnés és újjászületés” című fejezete ezt az időszakot, azaz a török hódoltság végétől a 19. század végéig tartó időszakot öleli föl. A térség, a pusztaság – hiszen ekkoriban az volt – a Jászkunság része lett, Jászárószállás „legeltető pusztája”. At kellett, élnie a kun és jász települések hányattott sorsát, a Német Lovagrend fennhatóságát, majd a megváltkozást, „redempciót”. Ez szabadságot, előjogokat jelentett a Jászkun kerületeknek, de Kerekegyháza továbbra is pusztaság maradt. A község „újjászületése” csak a 19. század második felében következik el, amikor balatoni Farkas János kezdeményező, és szervező munkája

nyomán, 1856-ban megkezdődött a háztelkek kimérése. Sorra érkeztek a betelepülők, akik között a magyarok mellett németeket, szlovákokat, sőt cseheket és lengyeleket is találunk. A szorgalom, a jövőbe vetett hit közösséggé kovácsolta a soknyelvű, különböző hagyományú embereket. A község fejlődésnek indult, és néhány év múlva önálló községgé alakult, Jászkerekegyháza néven. Ahogyan Kada Elek, Kecskemét polgármestere mondta, a település fennállása 50. évfordulóján rendezett ünnepségen elhangzott beszédében: „boldoglakosságú

A könyv borítója

viruló község” lett a hajdani pusztaság helyén. Iskola, templom, község-háza, malom, posta épült, majd 1905-ben vasúti összeköttetés létesült Kecskeméttel, és azon keresztül a nagyvilággal. Sok küzdelem volt az ára a sikernek. Mint azt megtudhatjuk a könyvből, katasztrófális jégverés, földrengések, aszály, tűz egyaránt érte a községet, próbatétel elé állítva az itt élőket.

De nem csak a természet, az elemek tették próbára Kerekegyháza népét. Új háborúk, újabb diktatúrák követeltek áldozatokat anyagiakban, emberéletben. Ezekről szól a kötet a „Modern kor – tragédiák és fejlődés” című fejezete. „A gyász, a temetők, a sírok, majd a szobrok, a kopjafák, az emléktáblák végtelen névsora maradtak mementóként a kegyetlen évszázad tanúságaként” – írja a könyv szerzője. És mennyi tragédia a lelkekben! Különösen a második világháborút követő szovjetizálás időszaka okozott súlyos veszteségeket, amikor nemcsak Ma-

gyarország társadalmi berendezkedése alakult át gyökeresen, de az emberek, családok sorsa is. Kerekegyháza sem kerülhette el a változásokat, a demokrácia felszámolását, az egy pártrendszer kieroszakolását, a kollektivizálást. A Rákosi- majd a Kádár-korszak mintha megölte volna itt az emberekben a jövőbe vetett hitet, és a generációkon át öröklődött szorgalmat.

Az 1990-es években bekövetkező társadalmi változás Kerekegyháza és lakói életében is jelentős átalakulást eredményezett. Látványos fejlődés kezdődött, és tart napjainkban is! Az eredmény: 2001-ben városi rangra emelkedett Kerekegyháza. Ezt a folyamatot, ezeket a változásokat villantja fel a könyv befejező része a „Jelenkor” ismertetésével.

Nagy értéke a könyvnek a sok idézet, a korabeli források fontos részleteinek szözszerinti közlése. Mintha a szerző kissé a háttérbe húzódna – „inkább beszéljenek a szemtanúk a kortársak!” Ez persze körültekintő előkészítő munkát feltételez, és erre utal a több oldalra terjedő forrás és szakirodalmi jegyzék is.

Hasznos a könyv azoknak, akik ismerik, szeretik Kerekegyházát, esetleg jártak már ebben a pusztából lett városban. De azok is élvezettel olvashatják, akik még nem ismerik, de kíváncsiak erre a fiatal, nem 6–800, 1000 éves, hanem „csak” 166 éves településre. Olvashatunk balatoni Farkas Jánosról és Kerek Ferkóról, vásártartási jogról és termelői kispiaacról, aranyérmes gazdáról valamint a magyar labdarúgó válogatott és FTC első góllövőjéről, világháborús hősi halottakról, az 1956-os forradalom után meghurcoltakról és politikai hátterű kocsmái verekedésről. Egy település mindennapjairól, megpróbáltatásairól, növekedéséről, fejlődéséről.

Dr. Kelemen Márk Kerekegyháza polgármestere a köszöntőjében azt írta, hogy a könyv célja, méltó emléket állítani az elődöknek, és minél több ismeretanyagot összegyűjteni az utódok számára. Véleményem szerint Végső István könyvével e kettős célt megvalósította.

Ádám András helytörténeti kutató

A Jászsági Hagyományőrző Egylet Dél-Franciaországban

Az Escapades Hongroises (Magyar kiruccanás) Egyesület meghívására 2023. április 6-tól 11-ig Dél-Franciaországban szerepelt a Jászsági Hagyományőrző Egylet. A 17 éve Pexiorában működő francia-magyar egyesület célja, hogy kulturális kapcsolatokon keresztül Magyarországot népszerűsítse Franciaországban. Ezért kulturális kapcsolatfelvétel céljából hívták meg a húsvéti ünnepek idején egyletünk néhány tagját és a bennünket kísérő zenészeket.

Csoportkép az Idősek Otthona kertjében

12 fős csoportunk nagycsütörtökön indult útnak, és még aznap meg is érkezünk a toulousi Blagnac Repülőtérre, ahol Józsa János és a francia egyesület tagjai már vártak bennünket. Kisbuszba szállva utaztunk tovább Castelnau-daryba, ahol közös vacsorát költöttünk el Cecile Józsa Dutrech elnök asszonnyal és az egyesület néhány tagjával.

Nagy meglepetés volt számunkra, hogy gyönyörű, napsütéses meleg idő várt bennünket Dél-Franciaországban, miközben a Jászberényből érkező hírek havazásról és rendkívül hideg időről szóltak.

Csoportunk 40 perces táncos-zenés műsorral készült a vendégszereplésre, amelyben a jászsági muzsika és táncok mellett dunántúli, magyarbódi, moldvai zenével és táncokkal is megismerkedhetett az érdeklődő francia közönség. Az első fellépésünk Pexiorában egy általános iskolában volt, ahol a gyerekek nagy érdeklődéssel fogadták a magyar néptánc és muzsika gyöngyszemeit. A fellépést közös

moldvai táncból zárta. Délután az Idősek Otthonában léptünk fel, majd M. Serge Cazenave, Pexiora polgármestere fogadta kisded csapatunkat a városkájában.

Nagyszombaton Limoux városába utaztunk, ahol megtekintettük a Blanguette Sieur d'Arques pincészetet, finom borokat kóstoltunk a gazdaság termékeiből, majd a Saint Hilaire Apátságba vezetett utunk.

Húsvét vasárnapján Carcasson városába utaztunk, ahol megnéztük a Világ-

örökség részét képező gyönyörűségei középkori várat. Hétfőn Pexiora városával ismerkedtünk, megcsodáltuk a régi malmot, a dús fűvel borított kertjében húsvéti tojásokat kerestünk, majd a templom tornyából gyönyörködtünk a Pexiora látképében.

Délután a Pexiorától 10 km-re fekvő Mireval faluba mentünk, ahol Marie Paule Cau polgármester asszony, a francia-magyar egyesület tagja adott fogadást a részünkre. E programon jelen volt az egyesület minden tagja. Itt is bemutatott a műsorunkat, amely nagy sikert aratott a vendéglátóink körében. A műsor után került sor a hagyományos húsvéti vacsorára, amely során vendéglátóink saját maguk készítette, jellegzetes tájételeket (töltött omlett, cassoulet) szolgáltak fel. Az estét közös muzsikálás, éneklés és tánc zárta.

Kedden Castelnau-dary-ba utaztunk, ahol hajókáztunk a város környéki folyón, majd a közös piknik után Toulousba utaztunk, és megköszönve a szívélyes vendéglátást, búcsút vet-

tünk vendéglátóinktól, akik azzal az ígérettel engedtek útra, hogy 2024-ben az Escapades Hongroises Egyesület tagjai meglátogatnak majd bennünket Jászberényben.

Hortiné dr. Bathó Edit művészeti vezető

Lapunk szerzői

Ádám András helytörténeti kutató, Kecskemét
Bán Andrea néprajzkutató, Törökszentmiklós
Dr. Bathó Edit néprajzkutató, Jászberény
Benedek József, szakkörvezető, Jászkisér
Csörgő Terézia, ny. középiskolai tanár, Jászberény
Farmosi László amatőr költő, Hatvan
Gulyás András Zoltán régész, Jászberény
Kovács János helytörténeti kutató, Mesterszállás
Mátics Béláné ny. óvónő, Jászberény
Metykó Béla helytörténeti kutató, Jászberény
Mucsi László levéltáros, Szolnok
Dr. Selmezi László régész, a Déri Múzeum ny. igazgatója, Budapest
Dr. Őrsi Julianna társadalomkutató, ny. múzeumigazgató, Túrkeve
Székely Gábor Zoltán helytörténeti kutató, magángyűjtő, Fülöpszállás
Tóth Marianna óvónő, Kunszentmárton
Ufer Sárkózi Ágnes helytörténeti kutató, Jászberény
Veresegyházi Béla ny. gimnázium-igazgató, Tápiószéle

LAPZÁRTA

Rendszeres és alkalmi szerzőink figyelmébe ajánljuk, hogy a következő lapszámunk 2023 augusztusában jelenik meg. A kéziratokat és a fotókat elsősorban e-mailen legkésőbb 2023. július 21-ig kérjük eljuttatni a szerkesztőségbe.

Lapunk a Nemzeti Kulturális Alap Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Kollégiuma, a Jászsági Önkormányzatok Szövetsége és a személyi jövedelem adó 1 %-nak támogatásával jelenik meg.

nka
Nemzeti Kulturális Alap

REDEMPTIO

A jász és kun települések honismereti lapja

Megjelenik kéthavonta

Kiadja a Jász Múzeumért Alapítvány

Felelős szerkesztő: Hortiné dr. Bathó Edit

A szerkesztőbizottság tagjai: Bugyi Gábor,

Kókai Magdolna, Papné Varga Bernadett

Előkészítési munkák: Bugyi Gábor,

Papné Varga Bernadett

A kiadó és a szerkesztőség címe:

5100 Jászberény, Táncsics M. u. 5.

Tel./fax: 57/502-610

E-mail: jaszmuzeum@gmail.com

www.jaszmuzeum.hu

ISSN 1218-9553

Nyomdai kivitelezés: Creativ Color Stúdió

Kft. Tel.:30/230-4521 • www.ccstudio.hu